

ר' אורי בצלאל פיישר

תשלום לשכיר שחלה

מבוא:

ראובן הושכר ללמד את אפרים בנו של יוסף כל מיני מסכתות בתלמוד הבבלי לשנה, תמורת סכום של 12000 שקל, ובתוך השנה ראובן חלה במחלה לחצי שנה שלא אפשרה לו ללמד את אפרים, ואח"כ חזר ולמד את אפרים עד סוף השנה. בסוף השנה בא ראובן לקבל את המשכורת מיוסף, ויוסף מוציא מידו צ'ק של 6000 שקל, ראובן אומר ליוסף שיש טעות בידו, שהרי ההסכם היה שישלם לו 12000 שקל, יוסף משיבו שהוא רק צריך לשלם לו כפי הזמן שלימד, 6 חדשיים, אין עליו לשלם לו לימי חוליו. מצד שני ראובן אומר שעליו לשלם לו כפי ההסכם, תשלום מלא של 12000 שקל. יש לדון מה התשלום שיוסף צריך לשלם לראובן - את התשלום המלא, 12000 שקל, או רק ישלם בשביל הזמן שלימד, דהיינו 6000 שקל. אנסה לבאר במאמר זה את השיטות השונות שמתייחסים לשאלה זו, ואביא עוד כמה דינים שנוגעים לשאלה זו.

המקורות בגמרא:

מס' קידושין¹: דתניא מנין לבורח שחייב להשלים ת"ל "שש שנים יעבד" יכול אפי' חלה ת"ל "ובשביעית יצא"... אמר מר יכול אפי' חלה ת"ל "ובשביעית יצא" אפי' חלה כל שש והתניא חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים חלה כל שש חייב להשלים אמר רב ששת בעושה מעשה מחט הא גופא קשיא אמרת חלה שלש ועבד שלש אין חייב להשלים הא ארבע חייב להשלים אימא סיפא חלה כל שש חייב להשלים הא ד' אין חייב להשלים הכי קאמר חלה ד' נעשה כמי שחלה כל שש וחייב להשלים".

הפס' שמובא בגמ', זה הפס'² "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם".

מה שיוצא מהגמ':

1. עבד שהיה חולה שש שנים, צריך להשלים את השנים שבו היה חולה.

¹ דף ט"ז עמ' ב' - י"ז עמ' א'

² ספר שמות פרק כ"א, פס' ב'

2. עבד שהיה חולה ד' שנים, זה נחשב שהיה חולה שש שנים.
3. אם עשה מעשה מחט, אינו חייב להשלים, אע"פ שהיה חולה שש שנים.
- רש"י³ מסביר שמעשה מחט זה מעשה קל, וכיון שעשה עבודה אז אינו חייב להשלים.
4. אם עבד שלש שנים אע"פ שהיה חולה לשלש שנים, בכ"ז אינו צריך להשלים.

על גמ' זו יש לעיין בכמה נקודות:

1. האם דין שכיר כדין עבד עברי?
2. מה הכוונה שחלה ד' שנים, דהיינו האם הכוונה שמיד שיצאו מהשנה השלישית זה נחשב שנה רביעית [יום אחד אחר השנה השלישית], או שהכוונה דוקא כשעברו ד' שנים?
3. כשחלה ד' שנים וצריך להשלים, האם צריך להשלים את כל הד' שנים או רק שנה אחת, שאז יצא לבסוף שעבד ג' שנים, והרי העובד ג' שנים אינו צריך להשלים?
4. מהו הגדרת מעשה מחט?
5. מהו סברא שעבד לא יצטרך להשלים?

אנסה לענות על שאלות אלו תוך כדי הסתכלות בראשונים ובאחרונים.
 מס' בבא מציעא⁴: דתניא השוכר את האומנין והטעו את בעל הבית או בעל הבית הטעה אותן אין להם זה על זה אלא תרעומת במה דברים אמורים בשלא הלכו אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה פועלין ומצאו שדה כשהיא ליחה נותן להן שכרן משלם אבל אינו דומה הבא טעון לבא ריקן עושה מלאכה ליושב בטל במה דברים אמורים שלא התחילו במלאכה אבל התחילו במלאכה שמין להן מה שעשו כיצד קבלו קמה לקצור בשני סלעים קצרו חציה והניחו חציה בגד לארוג בשני סלעים ארגו חציו והניחו חציו שמין להן את מה שעשו היה יפה ששה דינרים נותן להן סלע או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים ואם סלע נותן להם סלע ר' דוסא אומר שמין להן מה שעתיד להעשות היה יפה ששה דינרים נותן להם שקל או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים ואם סלע נותן להם סלע במה דברים אמורים בדבר שאין אבד אבל בדבר האבוד שוכר עליהן או מטען..."
 סלע- זה 4 דינרים. שקל- זה 2 דינרים.

ת"ק סובר שאם השכיר הושכר לעשות מלאכה ויקבל תמורת כך 2 סלעים, דהיינו 8 דינרים, והוא הפסיק אחר שעשה את חציה של המלאכה, אז הוא מקבל חצי מהסכום הכללי שהוקצב לו בשביל עשיית כל המלאכה. וזה אע"פ שעכשיו המשכיר יצטרך להשכיר שכיר חדש, ועכשיו התשלום לחצי ממלאכה זו הוא 6 דינרים, דהיינו סלע וחצי. הבעל הבית מפסיד, שלבסוף יצטרך לשלם 2 וחצי סלעים, במקום 2 סלעים כפי שהוקצב

³ מס' קידושין דף י"ז עמ' א' ד"ה בעושה מעשה מחט.

⁴ מס' בבא מציעא דף ע"ו עמ' ב'.

לשכיר הראשון [עייין רש"י⁵].

ר' דוסא סובר שבמקרה דידן רק יקבל שקל, דהיינו שני דינרים, שהמשכיר יצטרך לשלם רק כפי התשלום שהוקצב לשכיר הראשון, 8 דינרים, דהיינו 2 סלעים. לכן משלם לשכיר הראשון שני דינרים ולשכיר השני ששה דינרים [עייין רש"י⁶ מסכת בבא מציעא דף ע"ז עמ' א'- ע"ז עמ' ב': אמר רב הלכה כר' דוסא ומי אמר רב הכי והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום וכי תימא שאני ליה לר' דוסא בין שכירות לקבלנות ומי שאני ליה והתניא השוכר את הפועל ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה אם שכיר הוא נותן לו שכרו אם קבלן הוא נותן לו קבלנותו מני אילימא רבן מאי איריא שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה דאניס כי לא אניס נמי הא אמרן רבנן יד פועל על העליונה אלא לאו ר' דוסא היא וש"מ לא שאני ליה לר' דוסא בין שכירות לקבלנות אמר רב נחמן בר יצחק בדבר האבוד ודברי הכל".

אז הגמ' מביאה כאן שרב פסק כר' דוסא. על כך מקשה הגמ' הרי רב אמר שפועל יכול לחזור באמצע העבודה אפי' בחצי העבודה, וזאת אומרת שיחזור בו והוא לא יפסיד בכך, אלא יקבל כפי מה שעשה. דהיינו אם הוקצב לו בשביל כל המלאכה 6 שקלים, אז יקבל 3 שקלים. אבל זה בניגוד לדברי ר' דוסא, כיון שזה לא ברור שהוא יקבל כפי מה שעשה, אלא ידו על התחתונה, ואם המשכיר יצטרך להשכיר שכיר שיקח יותר כסף, אז התוספת ילקח ממנו. כגון אם הוקצב לו בשביל כל המלאכה 6 שקלים והוא עשה חצי מן העבודה, ועכשיו יעלה למשכיר להשכיר שוכר אחר בשביל שאר המלאכה 4 שקלים, שעכשיו עולה שכירות פועל בשביל המלאכה השלימה 8 שקלים. אז המשכיר ישלם לשכיר השני 4 שקלים ולשכיר הראשון 2 שקלים.

אז הגמ' דוחה את ההוה אמינא שיש חילוק בין שכירות וקבלנות, שר' דוסא דיבר על קבלנות ורב דיבר על שכירות. שהיה מקום לומר שדוקא בשכירות רב דיבר שיכול השוכר לחזור בו באמצע העבודה, משום הפס' "כי לי בני ישראל עבדים" שדורשים עבדים לקב"ה ולא עבדים לעבדים, ואם השכיר לא יוכל לחזור בו, אז יהיה בגדר של עבד. אבל קבלן אינו עבד, כיון שהוא עושה את המלאכה לעצמו ולכן אינו יכול לחזור באמצע קבלנותו, ואם יחזור ידו על התחתונה [עייין רש"י⁷]. הגמ' דוחה הוה אמינא הזה ע"פ הברייתא שמביאה, שרואים מתוכה שאין שינוי בין שכירות לקבלנות, ורק כשהיה להם אונס אז הם לא מפסידים ואין ידם על התחתונה. ומוכרח שברייתא זו הולך לשיטת ר' דוסא כיון שלפי רבנן שחולקים על ר' דוסא בברייתא, אפי' בלי אונס השכיר יכול לחזור בו ומקבל כפי עבודתו ע"פ מה שהוקצב לו בתחילה. רב נחמן בר יצחק בא ומתיר שברייתא מדברת בדבר האבד ולכן רק במקרה אונס השכיר יכול לחזור בו, אבל בדבר שאינו אבד ר' דוסא סובר שיש חילוק בין שכירות לקבלנות. קבלן שחוזר באמצע העבודה ידו על התחתונה, אבל שכיר יכול לחזור בו באמצע העבודה ויקבל כפי

⁵ שם ד"ה היה יפה ו' דינרים.

⁶ שם ד"ה שמין להן העתיד להעשות.

⁷ שם ד"ה שאני ליה בין שכירות לקבלנות.

עבודתו ע"פ מה שהוקצב לו בתחילה.

שיטות הראשונים

שיטת התוסי⁸: יש שהיו רוצים לומר שאותם שכירים מלמדי תינוקות אם חלו חצי הזמן כמו כן לא יהיו משלימים את זמנן כמו עבד עברי דהכא ויטלו כל השכירות כיון שהיו אנוסיין⁹.

אז תוסי' כאן בתחילה מביאה דעה שרוצה להשוות בין השכיר לעבד עברי, ולכן שכיר שחלה חצי מן הזמן או פחות יקבל את כל מה שהוקצב לו, גם תשלום לימי חוליו, ולא יצטרך להשלים ימי חוליו, כדין עבד עברי. קצת נראה מלשון התוסי' שרק היו רוצים לומר כך, דהיינו בסופו של דבר לא עמדו בדעה זו [בע"ה נראה בהמשך שיטות ראשונים שכן עמדו בדעה זו].

תוסי' דוחה דעה זו, וכך כותב: וקשה דבפרק השוכר את האומנין [ב"מ דף ע"ז ע"מ א'] קאמר רב פועל יכול לחזור בו ואפי' בחצי היום ופריך והתנן השוכר את הפועל ושמע שמת לו מת או שאחזתו חמה יכול לחזור בו טעמא דמת לו מת שאנוס הוא לאו הכי אינו יכול לחזור בו והשתא אי היכא דאניס נוטל שכירותו משלם מאי פריך לרב דילמא היכא דמת לו מת דאניס הוא נוטל שכירות משלם ורב איירי בדלא אניס ואינו נוטל אלא מה שהרויח אלא על כרחך אף כי נמי הוי אנוס אינו נוטל אלא מה שהרויח ואי לא אניס ידו על התחתונה.

תוסי' מקשה על הדעה שהביא בתחילה מהגמ' במס' בבא מציעא שהבאתי לעיל. שם הגמ' הקשתה על דברי רב שאמר שכיר יכול לחזור בו מהברייתא שבו רואים שדוקא באונס השכיר יכול לחזור בו. אבל לפי הדעה הזאת שמשווה בין שכיר לעבד עברי, לא מובן קושיית הגמ', כיון שאפשר לחלק בפשטות בין הברייתא ובין דברי רב. שיי"ל שרב דיבר ששכיר יכול לחזור בו, והכוונה שיקבל כפי עבודתו ע"פ מה שהוקצב לו בתחילה, אבל הוא לא יקבל את כל התשלום. אבל הברייתא מדברת שיקבל את כל התשלום, כל מה שהוקצב לו, ולכן זה דוקא כשהיה לו אונס, כדין עבד עברי שחלה, שמקבל אל כל התשלום, ואינו צריך להשלים את ימי החולי. לכן מוכרחים לומר שהגמ' הבינה שגם במקרה של אונס רק מקבל כפי עבודתו ע"פ מה שהוקצב לו, ולכן קשה על רב, כיון שהברייתא דיברה דוקא במקרה של אונס.

תוסי' אח"כ מביא 2 חילוקים בין עבד עברי לשכיר, שמשום כך דוקא עבד עברי שחלה מקבל את כל התשלום, ואינו צריך להשלים, בניגוד לשכיר שמקבל רק כפי עבודתו ע"פ מה שהוקצב לו, או שיצטרך להשלים ואז יקבל את כל התשלום.

חילוק ראשון: וא"כ מלמדי תינוקות נמי אם חלו לא יקחו אלא מה שהרויחו דאין לדמותם כלל לעבד עברי דעבד עברי גופו קנוי לאדונו הילכך חלה שלש אינו חייב להשלים דאין יכול לעשות מלאכה יותר מיכולתו אבל מלמד אין גופו קנוי אלא שכר עצמ

⁸ מס' קידושין דף י"ז ע"מ א' ד"ה חלה וכו'.

ללמוד עד הזמן וכשאנו יכול להשלים לא יטול אלא מה שהרויח.
תוס' מחלק בין שכיר לעבד עברי, בכך שעבד עברי גופו קנוי לאדונו ושכיר אין גופו קנוי לבעל הבית. תוס' סובר שסיבת הפטור של העבד זה משום שגופו קנוי לאדון.

בדברי התוס' הללו צ"ע בכמה דברים:

1. צ"ע מהו הסיבה שגופו קנוי פוטר אותו מלהשלים ימי חוליו וכן שמקבל את כל התשלום, גם תשלום על ימי חוליו?

2. נוסף על כך צ"ע ע"פ דברי התוס' למה צריך פס' ללמד אותנו שהעבד אינו צריך להשלים, שהרי לומדים מהפס' "ובשביעית יצא", הרי יש כאן סברא שעבד גופו קנוי לאדון?

3. ועוד צ"ע לפי התוס' מה יהיה החילוק בין חלה ג' שנים ובין חלה ד' שנים, הרי גם כשחלה ד' שנים עדיין נשאר הטעם שגופו קנוי לאדון?

חילוק שני: ועוד נראה לחלק בין מלמד לעבד עברי דעבד היכא דחלה ג' ועבד ג' היינו טעמא דאינו חייב להשלים משום דכתיב בספר ישעיה ט"ז "מקצה שלש כשני שכיר" אם כן מצינו דשנים דשכיר הן שלש שנים והיינו דכתיב "כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים" והילכך היכא דעבד שלש דהיינו שני שכיר אמר דאינו חייב להשלים ויטול שכרו כיון דעבדו ג' שנים דהיינו שני שכיר.

אז תוס' מסביר כאן שהטעם שעבד עברי שחלה ג' שנים אינו צריך להשלים, זה משום שכתוב בספר ישעיה פרק ט"ז, פס' י"ד "מקצה שלש שנים כשני שכיר" [חשק שלמה⁹ כותב שיש טעות סופר בתוס' וצריך להיות כתוב "בשלש שנים כשני שכיר", כך כתוב שם בפס'], לומדים מזה ששני שכיר זה ג' שנים. וכיון שכתוב אצל עבד "כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים"¹⁰, לכן כשעובד ג' שנים אינו צריך להשלים, אבל דבר זה אינו שייך אצל סתם שכיר.

וצ"ע מה הכוונה בחילוק זה? מה זה משנה שכתוב אצל עבד "כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים"?

אז נראה לי שיש להסתכל בפס' המלא, כתוב¹¹ "לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך ה' א-להיך בכל אשר תעשה". ולכן יכול להיות שתוס' מסבירים שהתורה אומרת לאדון שבעצם העבד עשה יותר ממה שנצרך, כיון שהוא רק צריך לעבוד שני שכיר ועבד משנה שכר שכיר, דהיינו שני שכיר כפול שנים, ולכן צריך שלא יהיה רע בעיני האדון לשלחו חפשי. וא"כ מכאן יש ללמוד שעיקר חיוב העבד זה שיעבוד שני שכיר, ולכן כשעבד ג' שנים וחלה ג' שנים אינו צריך להשלים.

על דברי התוס' הללו צ"ע בכמה דברים: 1- לפי דברי התוס' שהטעם שהעבד פטור מלהשלים זה משום הפס' "כי משנה שכר שכיר וכו'", אז למה הגמ' לומדת את הדבר מהפס' "ובשביעית יצא"? 2- צ"ע מהו הנפקא מינה בין שני החילוקים של תוס'?

⁹ שם על התוס'.

¹⁰ ספר דברים פרק ט"ו, פס' י"ח.

¹¹ שם.

שיטות אחרונים בביאור דברי התוס'

פני יהושע¹²: ויש לי לדקדק למאי דלא משמע להו מעיקרא ילפותא משני שכיר והוי סברי דלעולם הדין כן א"כ מ"ט מפלגינן בחלה חצי הזמן או יותר מחציו והיכא רמיזא ומה סברא יש בזה.

הפני יהושע מקשה מה שהקשיתי לעיל, שלפי החילוק הראשון של תוס' לא מובן מהו החילוק בין שחלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים. לפי החילוק השני הדבר ברור, כיון שזה על פי הפס' שהעבד צריך לעבוד שלש שנים.

הפני יהושע מתרץ: אלא שאם באנו לומר דחלה אינו משלים משום דנסתחפה שדהו של האדון וה"ה לשוכר א"כ באנוס בכל הזמן נמי והנראה דודאי לעולם אנו צריכין לומר דטעמא דשלש שנים היינו משום דאשכחן בעבד עברי דקרייה רחמנא שכיר והיינו משום שלעולם צריך לעבוד מיהא כשני שכיר שהם ג' שנים... ולפ"ז מעיקרא הוי סברי התוס' דמכאן אנו למידין לכל התורה דכל היכא שעבד חצי הזמן שקבע ונאנס אינו משלים כדגלי רחמנא בעבד אלא משום דקשיא להו מסוגייה דהאומנין ע"כ צריכין לחלק דוקא בעבד עברי דגופו קנוי משא"כ בשאר שכירים או משום דבעבד עברי גזירת הכתוב הוא כיון שעבד מיהו כשני שכיר דיו שאם נאנס אינו משלים.

הפני יהושע מתרץ שגם החילוק הראשון מסתמך על כך שעבד נקרא שכיר, ולכן בגלל הפס' "ובשביעית יצא" אנחנו לומדים כשחלה העבד הוא יוצא ואינו צריך להשלים, אבל משום שהתורה קראו שכיר, אז הגמ' לומדת שהפס' מדבר דוקא כשחלה ג' שנים ועבד ג' שנים, דהיינו חייב שהעבד יעבוד לפחות ג' שנים, כשני שכיר. ורק החילוק הראשון של תוס' מחלק בין עבד לשכיר, שלא נאמר שדין זה נכון גם לגבי שכיר, וזה משום שהטעם שעבד אינו צריך להשלים זה משום שגופו קנוי, ונראה שהפני יהושע מסביר שהענין של גופו קנוי, זה ענין של נסתחפה שדך. זאת אומרת כיון שהעבד קנוי לאדון, אז כשנחלה העבד, ההפסד הוא על האדון, העבד אומר לו נסתחפה שדך, העבד הוא כמו חפץ שקנה אדם ואח"כ התקלקל אצלו, שההפסד הוא הפסד שלו. שכיר אין בעל הבית קוניוהו, אין גופו קנוי לבעל הבית, לכן כשנחלה ההפסד הוא שלו. החילוק השני אומר שיש גזירת הכתוב אצל עבד עברי שמספיק שבדיעבד, דהיינו שהיה לו אונס, שיעבוד רק שלש שני, ומשום כך הוא אינו צריך להשלים.

הענין של נסתחפה שדך מבואר במס' כתובות¹³, שם מדובר לגבי שאשה שהתקדשה למישהו והגיע הזמן שיכונסה, דהיינו עברו שנים עשר חודש מזמן האירוסין, אז מבואר שאם לא מכניסה אז הבעל חייב מהזמן שהגיע לכונסה לעלות לה מזונות. ואז מבואר שם מה שקורה אם הוא חולה ולא יכל לכונסה אם פטור או לא פטור ואז מבואר לגבי אם היא חלתה, וכך כתוב: ואם תמצו לומר חלה הוא מעלה לה מזונות חלתה היא מהו מצי אמר לה אנא הא קאמינא או דלמא מציא אמרה ליה נסתחפה שדהו.

¹² בחידושיו על מס' קידושין דף י"ז עמ' א', על התוס' בד"ה חלה שלש וכו'.

¹³ דף ב' עמ' א'.

הגמ' שואלת במקרה שהיא חלתה ולא יכל הבעל לכונסה האם הוא חייב לעלות לה מזונות מהזמן שהגיע לכונסה או לא. צדדי הספק שהאיש יוכל לומר הרי אני מזומן לכונסך, אני רוצה לכונסך ולכן זה הבעיה שלך, או שהיא יכולה לומר לו שזה שהיא חולה והוא לא יכולה לכנוס, זה הפסד שלו שהיא נחשבת כשדהו, היא שייכת לו, ולכן נסתחפה שדהו.

רש"י¹⁴ מבאר מה הפירוש של נסתחפה שדך: לשון מטר סוחף [משלי כ"ח] נשטפה שדך כלומר מזלך גרם כי מהיום אני מוטלת עליך לזון.

זאת אומרת יש כאן טענה שזה שהיא חולה זה בגללו, שעליו מוטל לזונה, ולכן מזלו גרם שהיא תחלה, זה כמו שדה שלו שנהרסת, שמזלו גרם שזה יקרה. היא בעצם טוענת שאם היא היתה תחת רשותה היא לא היתה חולה, היא נעשתה חולה, כיון שהיא תחת רשותו ואז מזלו גרם שהוא יפסיד שאשתו תחלה, זה כמו שמזלו גורם שחפצו יתקלקל.

אז ע"פ דברי הפני יהושע מתורץ שתי שאלות ששאלתי על תוס', שאלה ראשונה ושלישית. שלפי דבריו מובן החילוק בין חלה ג' שנים ובין חלה ד' שנים, שעבד נקרא שכיר ולכן מחוייב לעבוד לפחות ג' שנים. וכן מובן הטעם שמשום שגופו קנוי אינו צריך להשלים, שאומרים לאדון נסתחפה שדך. אבל עדיין לא מבואר השאלה השניה, למה צריך הפס' "ובשביעית יצא", ללמד שהעבד אינו צריך להשלים, למה אין הגמ' לומדת את זה מהסברא של נסתחפה שדך.

אבל אולי גם אפשר להשיב על השאלה השלישית מתוך הגמ' במס' כתובות שהבאתי לעיל, שהרי רואים שהטענה הזו של נסתחפה שדך אינו ברור, הרי הגמ' שם מסתפקת אם האשה יכולה לטעון כך לבעל, לכן אולי י"ל שטענה זו אין יכולים לטעון בכל אופן, ולכן צריך את הפס' לגלות לי שטוענים את הטענה הזאת כאן.

מהרי"ט¹⁵: הוא מתייחס לחילוק השני של תוס': ואין החילוק מבואר דשכיר נמי אם שכרוהו לשש וחלה שלש לא יתחייב להשלים.

המהרי"ט מקשה על החילוק השני של תוס', שלפיו הסיבה שעבד אינו צריך להשלים כשעבד ג' שנים, זה משום שנקרא שכיר, ושני שכיר זה ג' שנים. א"כ לפי זה צריך להיות שגם שכיר שנשכר לשש שנים ועבד ג' שנים והיה חולה לג' שנים, הוא לא יצטרך להשלים, שהרי עבד שני שכיר.

מתרץ המהרי"ט: ונראה דאותם שרצו ללמוד כן מעבד ס"ד דמסברא הוא דמפליגין בין חלה ג' לחלה ד' דכיון דעבדו חצי זמן דמסתמא דעתיה דבעל הבית להכי נחית דחולי חצי זמן שכיחה ובחצי עבודה מסתפק והוא הדין שאר שכירים וכתבו התוס' דגבי עבד עברי ממשמעות דקרא נפיק ליה דשלש שנים הם שני שכיר ולכתחלה משנה שכיר צריך לעבוד וכי חלה הואיל ועבד שלש שנים כשני שכיר סגי ליה דשכיר קרא רחמנא דכתיב כשכיר כתושב ומשום הכי מפליגין בין חלה ג' לחלה ד' אבל בעלמא אין טעם לחלק...

¹⁴ שם ד"ה נסתחפה שדהו.

¹⁵ שם על התוס' ד"ה חלה שלש וכו'.

הוא מסביר שהיש שרצו ללמוד שכיר מעבד, סברו שהסיבה שהגמי' חילקה בין שחלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים, זה מסברא שדעת האדון כשקנה את העבד שיהיה חולה חצי מן הזמן, והוא מסתפק בכך שהעבד יעבוד חצי מן הזמן, ולכן על ג' שנים שאינו עובד הוא מתפייס. ולפי סברא זו יש לומר שהוא הדין גם לגבי שאר שכירים, שבעל הבית כשמשכיר שכיר דעתו על כך שהשכיר יהיה חולה חצי מן הזמן והוא מתפייס בכך. התוס' בא כנגד סברא זו ואומר שהחילוק בין חלה ג' שנים לחלה ד' שנים מבוסס על פס', שכיון שעבד עברי נקרא שכיר, אז באמת לכתחילה צריך לעבוד משנה שכיר, דהיינו שש שנים, אבל בדיעבד, כשנחלה מספיק שיעבוד ג' שנים כשני שכיר. ולפי זה אין שום סיבה שבסתם שכיר שחלה לא יצטרך להשלים, הרי אין כזה סברא שהאדון מתפייס על כך שהעבד יהיה חולה ג' שנים.

נראה שלפי המהרי"ט תוס' בחילוק השני סוברים שהסיבה שעבד כשחלה אינו צריך להשלים, זה משום הפס' "ובשביעית יצא", הפס' "כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים" מגלה שצריך לפחות לעבוד ג' שנים, וזה מחלק בין חלה ג' שנים ובין חלה ד' שנים. ע"פ הסבר המהרי"ט מתורץ לנו השאלה שלפי החילוק השני למה צריך את הפס' "ובשביעית יצא" כדי ללמד שהעבד אינו צריך להשלים, שילמד מהפס' "כי משנה שכר שכיר" וכו'? שלפיו הפס' "כי משנה שכר שכיר וכו'" אינו מלמד שהעבד אינו צריך להשלים כשחלה, אלא מלמד שחייב שהעבד יעבוד לפחות ג' שנים, זה מחלק בין חלה ג' שנים ובין חלה ד' שנים.

צ"ע לפי הסברו איך יסתדר החילוק הראשון, שהרי לפיו הסברא של היש שהיו רוצים ללמוד שכיר מעבד זה היה משום שחשבו שהחילוק בין חלה ג' שנים לד' שנים הוא ע"פ הסברא שלחצי מן הזמן מתפייס האדון, והתוס' בא כנגד סברא זו, דהיינו בא לומר שהחילוק בין ג' שנים לד' שנים הוא מסיבה אחרת, כפי שהסביר המהרי"ט לפי החילוק הזני?

בספר בירורי שיטות¹⁶ מובא הסבר דומה להסבר המהרי"ט, אבל לגבי החילוק הראשון, אלו דבריו: וגוף הטעם דשאני עבד עברי דנסתחפה שדהו של האדון צריך ביאור דא"כ גם בחלה שש נימא הכי? ואיזה חילוק יש בין חלה שש ויותר מזה. וכתב הריטב"א הסברו וזה לשונו: הוי אומדן דעתא דמוכח- דלאו להכי נחת למזבין, וכדי שלא יפסיד הלה ממונו לגמרי חייב זה להשלים וכו' עכ"ל וצ"ל דהשיטה של - יש שהיו רוצים - ס"ל דעיקר החילוק הוא בין חלה שלש ויותר, משום דיש אומדנא שעד החצי אדם מוותר, וחשב על זה מעיקרא שאיזה אונס יכול למונעו ומחל לו מלכתחילה, אבל יותר מהחצי אינו מוותר, ומהא טעמא רצו לפסוק כך בכל פועל, ולפי הדיחוי של התוס' אמנם טעם החילוק - בין החצי ויותר - הכי הוא מטעם אומדנא, אבל זהו רק בעבד עברי דגופו קנוי, ועד החצי נסתחפה שדהו וביותר מהחצי יש אומדנא - דאדעתא דהכי לא קנאו - אבל אם שכרו למלאכה ידוע אינו מוכן לוותר לו כלום, ואם לא גמר המלאכה מנכה לו לפי חשבון.

¹⁶ שם על התוס' ד"ה חלה שלש וכו'.

לפי הסברו ג"כ דעת היש שהיו רוצים שהביא התוס' סברו כמו שהסביר המהרי"ט, והחילוק הראשון של תוס' בא ומסביר שבאמת החילוק בין חלה ג' שנים לחלה ד' שנים, זה משום הסברא שחשבו היש היו רוצים, שיש אומדנא שמוותר האדון על כך שהעבד יהיה חולה לחצי מן הזמן, אבל זה דוקא בעבד. וזה משום בעצם הטעם שהעבד אינו צריך להשלים כשחלה חצי מן הזמן או פחות זה משום שגופו קנוי ואז אומרים לאדון נסתחפה שדך, ורק כדי שלא נאמר דבר זה גם כשחלה ליותר מג' שנים, אז אומרים שיש אומדנא שהאדון רק מוותר כשחלה לחצי מן הזמן, אבל כשחלה ליותר מחצי מן הזמן יש אומדנא שהאדון אינו יורד לקנותו. אבל לגבי שכיר אין בעל הבית מוכן לוותר בכלום, והוא אינו יורד להשכירו אפי' כשחלה פחות מחצי מן הזמן.

ונלענ"ד שההסבר שאומדן הזה, שזה כמו שמתנה האדון במפורש תנאי שאם העבד יחלה ליותר מחצי מן הזמן הוא לא קוניהו, לגבי סתם שכיר זה כמו שמתנה שכל זמן שיחלה הוא אינו משלם לו על זמן זה, הוא לא מוותר לו על כלום.

נלענ"ד שיש קושי בהסבר זה שהעיקר חסר מן הספר, שהרי לפיו מה שתוס' בא לומר הוא שבסתם שכיר אין את הסברא שבעל הבית מוותר כשחלה חצי מן הזמן או פחות, ואין דבר זה קשור עם כך שעבד גופו קנוי ופועל אין גופו קנוי. זה שפועל אין גופו קנוי עושה שלא יוכל לפטור עצמו מטעם אחר, מטעם של נסתחפה שדך, אבל אין זה קשור לכך שאין סברא שבעל הבית מוותר שהפועל יהיה חולה חצי מן הזמן או פחות.

לכן נלענ"ד שיש להוסיף הסבר בדבריו, שהוא מסביר שכיון שעבד גופו קנוי אז האדון מוכן לוותר על כך שיהיה חולה חצי מן הזמן, ומקבל עליו דבר זה, ויורד על דעת כן, רק שיש אומדנא שעל יותר מחצי אינו יורד לקנותו, דבר זה אינו מוכן לקבל על עצמו, ויש כאן ענין תנאי שמתנה על כך. אבל פועל כיון שאין גופו קנוי, ואין את הענין של נסתחפה שדך, אז הוא בכלל אינו מוותר לו, והוא רוצה שהמלאכה שהוא משלם לו יעשה על ידו בשלימות, הוא רוצה שיגמור את המלאכה.

בע"ה אעיין בהמשך קצת יותר בהסבר זה כשאעיין בשיטת הריטב"א.

לפי הסבר הזה מתורץ שתי השאלות ששאלתי על תוס', השאלה למה עבד שנחלה ג' שנים אינו צריך להשלים, מה עושה זה שגופו קנוי? אז התירוץ שזה ענין של נסתחפה שדה האדון. וכן מתורץ השאלה מהו החילוק בין חלה ג' שנים ובין חלה ד' שנים? שבחלה ד' שנים יש אומדנא שאין האדון יורד לקנותו, בכה"ג הוא אינו מוותר.

אבל עדיין לא מתורץ למה לפי חילוק זה צריך את הפס' "ובשביעית יצא", למה פשוט לא נאמר נסתחפה שדה האדון? אלא י"ל כמו שאמרתי לעיל בביאור דברי הפני יהושע.

בית לחם יהודה¹⁷: מסביר את החילוק הראשון וכן את החילוק השני, את הסברו לחילוק הראשון בע"ה אביא כשאעיין בשיטת הריטב"א, אבל זה הסברו לחילוק השני: לכורה צ"ב דטעם זה בדין חלה שלש אינו צריך להשלים אינו מחלק בין מלמד לעבד

¹⁷ שם אות שצ"ג

עברי, דנהי דלפי טעם זה משמע דנאמרה בזה הלכה של ג' שנים ולא חצי הזמן אבל לכאורה בפועל השכור לשש שייך בו האי טעמא.

אז הוא מקשה שהטעם שמביא החילוק השני נראה שבא להסביר את ההבדל בין חלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים, אבל אין זה מחלק בין שכיר לעבד עברי, כיון שגם שכיר שהושכר שש שנים ועבד שלש שנים לפי דברי התוס' צריך להיות פטור, כיון שהרי הוא נקרא שכיר והוא עשה שני שכיר, זה כעין קושיית המהרי"ט שהבאתי לעיל.

אז הוא מתרץ: ונראה דכוונתם היא שדין חלה שלש אין צריך להשלים הוא ילפותא מקרא שמשנה שכר שכיר שהתורה חילקה את זמן העבדות של שש שנים למילף מהכא דחלה שלש אין צריך להשלים, וא"כ זהו דין מסויים בעבד עברי.

אז הוא מסביר שתוס' אומרים שהטעם שחלה שלש אין צריך להשלים נלמד מפס' "כי משנה שכר שכיר וכו'", שהפס' הזה חילקה את העבדות לשנים ללמדנו שחלה שלש אינו צריך להשלים, לכן זה לימוד דוקא בשכיר.

צ"ע עדיין לפי הסבר זה, למה צריך את הפס' "ובשביעית יצא", ללמד שהעבד אינו צריך להשלים כשחלה ג' שנים או פחות?

ברש"י¹⁸ מבואר נפק"מ בין החילוק הראשון של תוס' לחילוק השני, אלו דבריו: ולפי"ז ה"נ לכאורה דבנמכר ב' או ג' שנים לפני היובל וחלה חצים אין היובל מוציא. הוא כותב שלפי החילוק השני אם נמכר ב' או ג' שנים לפני היובל ונחלה חציים, אז יצטרך להשלים, והיובל לא יוציא. כיון שהרי רק כשעבד שני שכיר- ג' שנים, אז אינו צריך להשלים, אבל כאן לא עבד ג' שנים.

ולפי חילוק הראשון לא יצטרך להשלים, כיון שאין לו ענין שדוקא יעבוד ג' שנים, אלא שיעבוד חצי מן הזמן שבו נקנה כדי לעבוד.

מאירי¹⁹ מביא מחלוקת לגבי מקרה כזה, אלו דבריו: לא היה זמן עבודתו אלא ארבעה שנים סמוך ליובל וחלה שתי שנים יראה לכאורה שאינה חייב להשלים שהרי ימי עבודתו עולין לשיעור ימי בטילו, ומ"מ י"א שכל שלא עבד שלש משלים, וכן נראה דעת גדולי המחברים שהביאוה מדכתיב כשכיר כתושב יהיה עמך, וסתם שכירות שלש שנים. כוונת המאירי בגדולי המחברים לרמב"ם [בע"ה אבאר בהמשך את שיטת הרמב"ם].

סיכום שיטת התוס'

תוס' הביא שתי חילוקים בין עבד עברי ובין שכיר: חילוק ראשון: עבד עברי גופו קנוי, שכיר אין גופו קנוי.

חילוק שני: עבד עברי יש לו פס' שבו נאמר שהוא צריך לעבוד כשכיר ושני שכיר הם ג' שנים.

¹⁸ בחידושו על מס' קידושין דף י"ז עמ' א', ד"ה בא"ד ועוד נראה וכו'.

¹⁹ שם.

פני יהושע: הסביר את הענין של גופו קנוי, שאז אומרים לאדון נסתחפה שדך. והוא הסביר שגם החילוק הראשון מסתמך על כך שעבד נקרא שכיר, ומשום כך מחלק בין כשחלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים, שהוא חייב לעבוד לפחות ג' שנים, משום שנקרא שכיר, ושני שכיר זה ג' שנים. לפי החילוק השני יש כאן גזירת הכתוב שמלמדת שמספיק שהעבד יעבוד בדיעבד, דהיינו כשקרה לו אונס, ג' שנים, אבל אצל שכיר אין כזה גזירת הכתוב.

מהרי"ט: הסביר היש שהיו רוצים ללמוד, סברו שהחילוק בין שחלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים, הוא משום הסברא שהאדון מוותר על כך שהעבד יהיה חולה ג' שנים, אבל על יותר מכך אינו מוותר, ולכן י"ל שהוא הדין לגבי שכיר. כנגד זה בא החילוק השני של תוס' ומסביר שהחילוק בין ג' שנים לד' שנים הוא לא משום סברא כזאת, אין כזאת סברא, וזה משום הפס' "כי משנה שכר שכיר וכו'" שבו נלמד שמספיק שבדיעבד יעבוד העבד ג' שנים, אבל הוא מחוייב לעבוד לפחות ג' שנים. ועל פי זה היה נראה לבאר שהפס' "ובשביעית יצא" מלמדנו שהעבד יוצא כשחלה, הפס' "כי משנה שכר שכיר" וכו' מלמדנו שזה דוקא נכון כשעבד ג' שנים.

ספר בירורי שיטות: הסביר בצורת המהרי"ט את החילוק הראשון של תוס'. והוא מסביר שכנגד הסברא שסברו היש שהיו רוצים ללמוד, כפי שהסבירו המהרי"ט, בא התוס' בחילוקו הראשון. ותוס' אומרים שדוקא בעבד עברי יש את הסברא הזאת שהאדון מוותר כיון שגופו קנוי לאדון, ואז שייך הענין של נסתחפה שדך, אבל שכיר שאין גופו קנוי אין כזאת סברא. ונראה שיש כאן כעין תנאי שאומר האדון שאם יחלה העבד ליותר מג' שנים אין הוא קוניוהו, ולכן זהו החילוק בין שחלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים. בית לחם יהודה: מסביר שהחילוק השני סובר שהסיבה שעבד עברי שחלה ג' שנים אינו צריך להשלים, זה משום שנלמד מן הפס' "כי משנה שכר שכיר" וכו', שהתורה חילקה את העבדות שלו לשנים, וזה ללמדנו שכשחלה ג' שנים אינו צריך להשלים.

שיטת הריטב"א

ריטב"א²⁰: ... ואע"ג דאמרינן בפרק השוכר את האומנים דפועל או קבלן שחלה, אין לו אלא שכרו במה שעשה ובטלת חוליו לעצמו, לא דמי פועל לעבד עברי, דאלו פועל או קבלן השכירו בעל הבית למלאכה זו, על דבר ידוע נוטל שכרו, וכיון שלא עשאו אע"פ שחלה או נאהס אין לו אלא שכר מה שעשה לפי חשבון, אבל עבד עברי לא נשתעבד לו לעשות דבר ידוע, אלא נשתעבד לו שיכפוהו למלאכתו, לומר שכל מלאכתו תהא לרבו, ולפיכך אם חלה ולא עשה כלום נסתחפה שדהו של אדון, אלא דכי חלה יותר משלש הוי אומדן דעתא דמוכח דלא להכי נחת למזבן, וכדי שלא יפסיד הלה לגמר ממונו חייב זה להשלים, ולפי' פטרוהו לגמרי אפי' חלה כל שש כשלא נתבטל לגמרי והיה עושה לו מעשה מחט.

²⁰ מס' קידושין דף י"ז עמ' א' ד"ה אמר רב ששת וכו'.

לפני שאבאר דברי הריטב"א הללו, אביא את דבריו במס' בבא מציעא²¹: ואע"ג דאמרינן בפ"ק דקידושין גבי עבד עברי חלה שלש אינו חייב להשלים ויוצא בשש. שאני התם דגלי קרא מדכתיב "ובשביעית יצא", וגזרת הכתוב למיפטריה כיון דאניס אחר שעברו ג שנים. וכי היכי דגלי קרא דאפי' חלה שש פטור אם היה עושה מעשה מחט, דבעבודה כל דהו פטריה רחמנא, שהרי לא נשכר למלאכה ידועה. אבל השוכר את הפועל למלאכה ידועה אין לו לקבל שכר על מה שלא עשה ואע"ג דאניס. ולא מצי פטר נפשיה דלעביד ליה מלאכה אחרת דלא צריכא ליה, ואפי' כבדה כראשונה, וכ"ש במעשה מחט.

צ"ע בדברי הריטב"א בכמה דברים:

1. צ"ע מהו סיבת הפטור לפי הריטב"א?
2. הריטב"א כותב במס' קידושין וכן נראה מדבריו במס' בבא מציעא שיש כאן סברא לומה שהעבד אינו צריך להשלים כשחלה ג' שנים, וא"כ למה הוא כותב במס' בבא מציעא שזה גזירת הכתוב?
3. למה הוא צריך לכתוב שהסיבה שצריך להשלים כשחלה ד' שנים זה משום " וכדי שלא יפסיד הלה לגמרי ממונו ", הרי לפניכן הסביר שזה משום שיש כאן אומדן דעת שאין האדון מוכן לקנותו אם יהיה חולה ליותר מחצי מן הזמן, יש כאן כעין תנאי?

לביאור דברי הריטב"א אביא את הסברם של כמה אחרונים:

ש"ך²²: אבל באמת נלפע"ד דגבי פועל בכל ענין מנכה לו וכן משמע בתוספתא דתניא השוכר את הפועל ומת לו מת או שאחזתו חמה הרי אלו שמין לו כיצד שמין לו אם היה שכיר חדש נותנים לו לפי שכירותו קבלן נותן לו לפי קבלנותו ע"ע ולא קתני ולחצי היום מת לו מת כו' אלמא דלא תלי בהכי מידי אלא בכל ענין שמין לו ולא דמי לעבד עברי דהתם כיון דעבד עברי גופו קנוי לו בכסף או שטר וחזקה א"כ כל היכא דחלה ברשותא דמרה חלה משא"כ הכא וכן ראיתי אח"כ בתוס' פ"ק דקידושין שכתבו להדיא כדברי... וכן דעת הריטב"א פ"ק דקידושין שכי' שם וז"ל... עכ"ל ונראה דבפועל אפי' השכיר עצמו לכל מלאכות מ"מ כיון דאין גופו קנוי לו שהרי לא נקנה לו בכסף שטר וחזקה כקנין עבדים אין לו אלא לפי חשבון אלא אורחא דמילתא נקט הריטב"א דמסתמא כשמשכיר עצמו לכל המלאכות מקנה את גופו בכסף או שטר וחזקה.

הש"ך מסביר כסברת התוס' שיש לחלק בין שכיר לעבד עברי, וזה משום שעבד עברי גופו קנוי ושכיר אין גופו קנוי. ונראה שהענין של גופו קנוי גורם שאפשר לומר נסתחפה שדך, שהוא אומר שכיון שגופו קנוי אז ברשות האדון הוא נחלה, דהיינו זה הפסד של האדון. והוא מביא ראיה מתוספתא ששכיר רק מקבל כפי מה שעשה, ואינו מקבל תשלום על ימי חוליו, כיון שבתוספתא שם מבואר שהוא רק מקבל כפי מה שעשה ולא מבואר שיש חילוק בין שחלה חצי מן הזמן או יותר, דהיינו ששם מדובר על כך שחלה ליותר מחצי מן הזמן ולכן רק מקבל כפי מה שעשה. כהסבר הזה הוא מסביר בדעת

²¹ הוצאת מוסד הרב קוק מס' בבא מציעא דף ע"ו עמ' ב'.

²² בחושן משפט סי' של"ג ס"ק כ"ה.

הריטב"א, והוא מסביר שאין זה משנה אם הפועל הושכר לעשות מלאכה אחת או הושכר לכל המלאכות, בכל אופן פועל אם חלה רק מקבל כפי מה שעשה כיון שאין גופו קנוי לאדון. ומה שחילק שפועל מושכר למלאכה אחת ועבד עברי לכל המלאכות, אין הוא בא לומר שאם פועל יושכר לכל המלאכות ג"כ יקבל כל שכרו כעבד עברי. רק כוונתו שבדרך כלל מי שמשכיר עצמו לכל המלאכות אז מקנה גופו, ואז ההפסד על האדון.

בפירוש הש"ך יש לנו מענה לשתים משאלותינו על הריטב"א, על השאלה הראשונה שמה הוא הפטור לפי הריטב"א? ולפי הש"ך הפטור זה משום שהעבד גופו קנוי ואז יש לומר נסתחפה שדך. וכן על השאלה השניה, שכבר הסברנו שהענין הזה של נסתחפה שדך אינו דבר ברור כל כך, לא ברור אם אפשר לאמרו בכל מקום, לכן צריך את הפס' לגלות שכאן אומרים אתזה. וזה הוא הענין של גזירת הכתוב.

צ"ע בדברי הש"ך בכמה דברים:

1. לא מוזכר בריטב"א חילוק זה של גופו קנוי, שעבד גופו קנוי ושכיר אין גופו קנוי, נראה שהריטב"א היה צריך לכתוב הדבר במפורש.

2. קשה ההסבר שנקט את החילוק הזה שעבד עברי הושכר לכל המלאכות ופועל למלאכה ידועה רק משום שבדרך כלל מי שהושכר לכל המלאכות מקנה גופו.

שו"ת אשר לשלמה²³ מביא את דברי המהר"י אלגאזי שמקשה כמה קושיות על דברי הש"ך ודוחה את פירושו, אלו דבריו: וחזיתיה להרב מהר"י אלגאזי ז"ל ספר שמע יעקב פרשת נח שהשיג על הש"ך ז"ל וז"ל ודעת הריטב"א שלא כדעת התוס' דס"ל דפועל אין גופו קנוי אלא אף פועל היכא דשכרו סתם לכל מלאכה גופו קנוי וכ"כ בפירוש פרק האומנים שם בסוגיא דשכיר שנאנס שכתב וז"ל והיינו כששכרו למלאכה ידועה אבל אם שכרו לעשות כל מלאכה דינו כמו עבד עברי.

אז המהר"י אלגאזי סובר שהריטב"א אינו סובר כמו התוס', אלא הוא מחלק בין שכר הפועל לכל המלאכות או למלאכה ידועה, אם שכרו למלאכה ידועה אז אין גופו קנוי, והוא רק מקבל כפי מה שעשה, אבל אינו מקבל תשלום על ימי חוליו. אבל אם שכרו לעשות כל מלאכה אז דינו כעבד עברי, זה נחשב שגופו קנוי.

אח"כ ממשיך המהר"י אלגאזי ומקשה על דברי הש"ך: והש"ך בסי' של"ג רצה להשוות דעת הריטב"א עם דעת התוס' דפועל אפ"י השכיר עצמו והוא לא ראה דברי הריטב"א בשיטתו דדעת שפתיו ברור מללו דפועל נמי גופו קנוי ולא שאני לן בין עבד לפועל כל ששכרו לעשות כל מלאכה וההיא דנאנס שכיר דאין לו אלא שכרו איירי כששכרו למלאכה ידועה דמנכין לו. ע"כ.

אז המהר"י אלגאזי מקשה על הש"ך מדברי הריטב"א בחידושו במס' בבא מציעא, הש"ך רק הביא דברי הריטב"א בחידושו במס' קידושין. שמדבריו שם יש ללמוד שדוקא שכיר שהושכר למלאכה ידועה אז אין דינו כעבד עברי, אבל אם הושכר לכל המלאכות דינו כעבד עברי. שהוא כותב "אבל השוכר את הפועל למלאכה ידועה אין לו לקבל שכר על מה שלא עשה ואע"ג דאניס". משמע שזה דוקא כשהושכר למלאכה ידועה,

²³ סי' ע'.

אבל אם הושכר לכל המלאכות אז דינו כעבד עברי, שמקבל תשלום גם על ימי חוליו. אח"כ המהר"י אלגאזי ממשיך להקשות על הש"ך: ועיין עוד בפרשת וישב שתמה עוד וז"ל ואני תמה עלדבריהש"ך איך רצה להשוות דעת הריטב"א עם דעת התוס' דס"ל דפועל אין גופו קנוי. ולא היא שהרי הריטב"א גופיה בחידושיו בפ"ק דבב"מ עלה דאמרין התם דף י' פועל כיד בעל הבית כתב בהדיא דפועל גופו קנוי לבעל הבית כמו דעבד עברי וז"ל אמר ליה שאני יד פועל דידו כיד בעל הבית והאמר רב פועל יכול לחזור בו ואם איתא דיד פועל כיד בעל הבית הא קניינ קנייא אלימתא ליומיה כדאמרין גבי עבד כנעני שיגו כיד רבו והיאך יכול לחזור בו ופרקינן דמאי דמצי הדר ביה טעמא אחרינא הוא ולא משום דאין קניינו קנין גמור אלא גזרת הכתוב משום "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים הא כל כמה דלא הדר ביה ידו כיד בעל הבית... כאן הוא מקשה מהגמ' במס' בבא מציעא²⁴: אמר ליה שאני פועל דידו כיד בעל הבית הוא. והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום. אמר ליה כל כמה דלא הדר ביה כיד בעל הבית הוא כי הדר ביה טעמא אחרינא הוא דכתיב "כי לי בני ישראל עבדים" עבדי הם ולא עבדים לעבדים.

אז הגמ' אומרת שיד פועל כיד בעל הבית, וזה שיכול לחזור בו אפי' בחצי היום זה משום ענין אחר משום הפס' "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים. ריטב"א²⁵ כותב על הסוגיא שם: והא אמר רב פועל יכול לחזור בו. פי ואי יכו יכ בעל הבית חשיב, הא קנייה קניה אלימתא ליומיה, כדאמרין גבי עבד כנעני שידו כיד רבו, והיאך יכול לחזור בו. ופרקינן דמאי דמצי הדר ביה טעמא אחרינא הוא ולא משום דאין קניינו קנין גמור, אלא גזרת הכתוב משום "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים, הא כל כמה דלא הדר ביה ידו כיד בעל הבית.

אז רואים בריטב"א כאן שהפועל קנוי לבעל הבית - "קנייה קניה אלימתא", ולפי הש"ך אין כזה מציאות שפועל קנוי לבית הבית, אפי' שהשכיר עצמו לכל המלאכות. לפי המהר"י אלגאזי שם מדובר שהושכר לכל המלאכות ואז קנוי לבעל הבית, מה שכותב הריטב"א במס' בבא מציעא דף ע"ו עמ' ב' זה לגבי שכיר שהשכיר עצמו למלאכה ידועה, ולכן מנכין לו מימי חוליו, ורק מקבל כפי מה שעשה.

אח"כ ממשיך המהר"י אלגאזי להקשות על דברי הש"ך: עוד כתב דלדידיה ניחא דברי הריטב"א ז"ל שלא יהא נסתר מחמתו דהנה הריטב"א ז"ל גופיה כתב בפרק הזהב דף נ"ו עלה דההיא דשכירות יש לו אונאה כתב שם וז"ל בעי ר' זירא שכירות יש לו אונאה פי' שכירות מטלטלים קמבעיה ליה דאלו בקבולת/בקבלת מלאכה ושכירות פועל פשיטא דאין בו אונאה דממכר אמר רחמנא והכא ליכא מכירה כלל וכו' וזה הפך ממה שכתב בפ"ק דבב"מ ובפרק האומנים דפועל גופו קנוי ולדידיה ניחא דההיא דפרק הזהב איירי כשהיה השכירות לדבר ידוע דאין גופו קנוי. אבל לשיטת הש"ך דאין חילוק לדעת

²⁴ דף י' עמ' א'.

²⁵ בחידושיו על מס' בבא מציעא בהוצאת מוסד הרב קוק, שם.

הריטב"א ז"ל בין פועל לדבר ידוע לפועל שהשכירו לכל מלאכה והריטב"א אורחא דמילתא נקט דברי הריטב"א סתרי אהדדי.

המהר"י אלגאזי מקשה עוד קושיא על הש"ך: מס' בבא מציעא²⁶, בעי ר' זירא שכירות יש לו אונאה או אין לו אונאה ממכר אמר רחמנא אבל לא שכירות או דלמא לא שנה אמר ליה אביי מי כתיב ממכר לעולם ממכר סתמא כתיב האי נמי ביומיה מכירה הוא.

אז כאן מדובר לגבי שכירות דבר שהגמי' אומרת שיש בו אונאה, כיון ששכירות נקרא מכירה.

על כך כותב הריטב"א²⁷: פי' שכירות מטלטלין קא מיבעיא ליה, דאלו שכירות קרקע פשיטא, דהא אפי' נימא שכירות מכירה ליומיה היא, הרי אין אונאה לקרקעות ואסיקנא דשכירות מטלטלים יש לו אונאה, דמכירה ליומיה היא... ואלו בקבלת מלאכה ושכירות פועל פשיטא שאין בו אונאה, דממכר אמר רחמנא והכא ליכא מכירה כלל.

אז הריטב"א מסביר שהגמי' מדברת על שכירות מטלטלים, אבל שכירות פועל אין בו אונאה וזה משום שאין זה מכירה. אז המהר"י אלגאזי אומר שהריטב"א כאן סותר את עצמו, שהרי כתב לגבי יד פועל כיד בעל הבית שהוא קנוי לאדון, וא"כ השכיר מוכר עצמו לבעל הבית. לכן המהר"י אלגאזי אומר שלפי שיטתו אין קושיא, שכאן הריטב"א מדבר על פועל שהשכיר עצמו למלאכה ידועה, ובכה"ג אין הוא קנוי לבעל הבית, ואין כאן מכירה. אבל מה שכתב לגבי יד פועל כיד בעל הבית מדובר על פועל שהשכיר עצמו לכל המלאכות, שאז הוא קנוי לבעל הבית.

מה שנלענ"ד קשה על פירוש המהר"י אלגאזי זה כמו שהקשיתי על הש"ך, שלפיו פועל שהשכיר עצמו לכל המלאכות דינו כעבד עברי כיון שגופו קנוי, אבל פועל שהשכיר עצמו למלאכה ידועה אינו כעבד עברי כיון שאין גופו קנוי, וא"כ למה הריטב"א לא מזכיר בדבריו את הענין הזה שגופו קנוי.

החילוק בין מהר"י אלגאזי ובין הש"ך, הוא בפועל שהשכיר עצמו לכל המלאכות, לפי הש"ך גם הוא אין גופו קנוי לבעל הבית, ולכן אין דינו כעבד עברי. אבל לפי המהר"י אלגאזי גופו קנוי לבעל הבית ודינו כעבד עברי.

שו"ת אשר לשלמה²⁸ משיב על כל הקושיות של מהר"י אלגאזי: דאפשר דאף הוא [הש"ך] ראה את דברי הריטב"א ז"ל בפרק האומנים שכתב דהיינו דוקא כששכרו למלאכה ידועה. אבל אם שכרו לעשות כל מלאכה דינו כמו עבד עברי. אלא דמוקי ליה דהתם נמי איירי באורחא דמילתא. דמסתמא כשהשכיר עצמו לכל מלאכה הקנה עצמו בכסף או שטר וחזקה. ולזה כתב בפרש"ט שדינו כמו עבד עברי. אבל היכא שלא הקנה עצמו בכסף וכו' אף דהשכיר עצמו לכל מלאכה לא הוי כמו עבד עברי. אז הוא משיב על הקושיא הראשונה, שמה שמשמע מהריטב"א שכשהשכיר עצמו

²⁶ דף נ"ו עמ' ב'.

²⁷ בחידושו על מס' בבא מציעא בהוצאת מוסד הרב קוק, שם.

²⁸ סי' ע'.

לכל המלאכות דינו כמו עבד עברי הוא דיבר בדרך העולם, זאת אומרת בדרך כלל מי שהשכיר עצמו לכל המלאכות מקנה את גופו לבעל הבית בכסף, בשטר ובחזקה, ואז באמת דינו כמו עבד עברי, כיון שגופו קנוי. אבל באמת פועל שהשכיר עצמו לכל המלאכות ולא הקנה את גופו, בודאי אין דינו כמו עבד עברי, ורק מקבל כפי עבודתו.

אח"כ הוא משיב על השאלה השניה: וההיא דפ"ק דבב"מ נמי בהכי מוקי לה. דההיא ברייתא דמקשה מינה ומשני שאני פועל דידו כיד בעל הבית. מיירי כשהשכיר עצמו לכל מלאכת בעל בית... והמקשה ס"ל דאף דנימא דהך ברייתא איירי אף כשהקנה גופו בכסף וכו' משום דהכי אורחא דמילתא... אפ"ה ס"ל להמקשה דבזמן הזה אין גופו קנוי. וכדעת הרמ"ה ז"ל שהביא דעתו רבינו בעל הטורים יו"ד הלכות עבדים ס"י רס"ז דס"ל דכיון דקיי"ל אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג לכך בזמן ההוא אין גופו קנוי והמתרץ ס"ל דאף בזמן הזה הוא גופו קנוי. והא דקיי"ל אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג. ההיא לענין דיני עבד לצאת בשש ובסימנים או להתירו בשפחה. אבל מ"מ גופו קנוי וכדעת הריטב"א גופיה בשם רבו שהביא דעתו רבינו הבית יוסף שם ע"ש...

אז הוא מסביר שהסוגיא במס' בבא מציעא לגבי יד פועל כיד בעל הבית מדברת על פועל שהשכיר עצמו לכל מלאכה ואז דרך העולם שגם הקנה גופו בכסף, בשטר ובחזקה ולכן קנוי לבעל הבית. רק המקשן סבר שאע"פ שהשכיר עצמו לכל מלאכה והקנה עצמו לבעל הבית, בכ"ז אין גופו קנוי, וזה משום שסבר שבזמן הזה אין דין יובל ולכן אין דין עבד עברי, כדעת הרמ"ה ז"ל. אבל התרצן סבר כדעת הריטב"א בשם רבו, שהכוונה שבזמן הזה אין דין עבד עברי, דהיינו לענין לצאת בשש ובסימנים או להתירו בשפחה, אבל בכ"ז אם הקנה גופו אז גופו קנוי. ולכן יוצא לפי הריטב"א שאדם שהקנה עצמו לבעל הבית, אז גופו קנוי ודינו יהיה כעבד עברי, שלא יצטרך להשלים ויקבל תשלום מלא, גם בשביל ימי חוליו.

אח"כ הוא משיב על השאלה השלישית: וההיא דבפרק הזהב דף נ"ו שכתב הריטב"א ז"ל דשכירות פועל אין בו אונאה דממער אמר רחמנא והכא ליכא מכירה כלל. איירי בדלא הקנה גופו ולכך לא הוי מכירה.

הוא מסביר שמה שכתב הריטב"א לגבי פועל שאין בו אונאה, כיון שאין זה מכירה, מדובר בסתם פועל שלא הקנה גופו. אבל מה שהסביר לגבי שיד פועל כיד בעל הבית, מדובר לגבי פועל שהקנה גופו לבעל הבית בכסף או בשטר או בחזקה.

אח"כ הוא משיב עוד תשובה על השאלה השלישית: עוד אפשר לי ליישב דעת הש"ך דלא ליהו דברי הריטב"א ז"ל סתרי אהדדי. ההיא דפ"ק דבב"מ דף י' וההיא דפרק הזהב דף נ"ו. ונימא דכל כוונת הריטב"א במה שכתב בפ"ק דאם איתא דיד פועל כיד בעל הבית הא קנייה קניא אלימתא וכו' היינו למעשה ידיו. אבל גופו אינו קנוי ומאי דמסיים הריטב"א ז"ל בלישניה כדאמרינן גבי עבד כנעני שידו כיד רבו. היינו למילף דלא אמרינן ידו כיד בעל הבית אלא הקניה ההיא היא קניא אלימתא. ולא בא ללמד על קנין גופו כלל. וקא מקשה כיון דקנהו למעשה ידיו אמאי חוזר. ומשני משום "כי לי בני ישראל" וכו'. ומה שכתב בפרק הזהב גבי שכירות פועל דליכא ביה מכירה כלל היינו דאין גופו קנוי. ולכך אין בו אונאה.

הוא מסביר שמה שכוונת הריטב"א בב"מ דף י' שהפועל נקנה בקנין חזק לבעל הבית, זה לגבי מעשה ידיו, אבל גופו אינו קנוי לבעל הבית. ולכן מובן שכתב הריטב"א בב"מ דף נ"ו שאין אונאה בשכירות פועל, כיון שהפועל אין גופו קנוי.

יש להעיר שבריתב"א של הוצאות אחרות ממוסד הרב קוק, כגון הוצאת ח. וגשל בע"מ ירושלים תשמ"ז שנעשה בעזרת הנגיד הרב מרדכי קאלינבערג ויש בו הגהות של כור הזהב, לא מצוי מה שהביא המהר"י אלגאזי מחידושי הריטב"א על מס' בבא מציעא דף י' עמ' א', מדף נ"ו עמ' ב' וכן מדף ע"ו עמ' ב'. לכן מסתבר שהש"ך לא ראה דברי הריטב"א הללו. אבל בכל אופן יש קושי על הש"ך גם מהוצאה זו, כיון בהוצאה זו מובא בשם הריטב"א על הסוגיא בדף נ"ו עמ' ב'²⁹, הדברים הללו: השוכר את הפועל לעשות עמו בין בקרקע בין במטלטלין אין לו אונאה מפני שהוא כקונה אותו לזמן ועבדים אין להם אונאה. א"כ משמע כאן במפורש שלפי הריטב"א פועל נקנה לבעל הבית [קושיא זו יתבאר יותר ע"י דברי המחנה אפרים שאביא בע"ה בהמשך, שמשום כעין דברים אלו שכתב הרמב"ם, הוא הסביר שהרמב"ם סובר שפועל גופו קנוי].

קצות החושן³⁰ מסביר כעין הסבר המהר"י אלגאזי, שלפי הריטב"א יש חילוק בין פועל שהשכיר עצמו לכל המלאכות ובין פועל שהשכיר עצמו למלאכה ידועה, אבל מצד שני הוא חולק וסובר שהריטב"א אינו סובר שסיבת הפטור הוא משום שגופו קנוי, אלא מסיבה אחרת. אלו דבריו: ונראה דלשטת תוספות ודעת מרדכי דהטעם הוא משום דעבד עברי גופו קנוי א"כ בפועל אפ"י משכיר עצמו לכל מלאכות ובכסף ושטר וחזקה נמי אינו אלא פועל ולא עבד דעבד עברי אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג ואינו אלא שעבוד בעלמא ואין משלם אלא כפי מה שעשה ודברי הריטב"א הוא שטה אחרת לחלק בין נשתעבד לכל מלאכות או לדבר הידוע ולשטתו הוא הדין בפועל שנשתעבד לכל מלאכות דין עבד עברי יש לו...

הוא מסביר שאין לריטב"א את הטעם הזה של גופו קנוי, שהוא מסביר שלפי התוס' אין כיום דין עבד עברי, כיון שאפ"י אם הפועל ישכיר עצמו לכל המלאכות ויקנה עצמו לבעל הבית, עדיין לא יהיה גופו קנוי, כיון שדין עבד עברי נוהג רק בזמן שהיובל נוהג. אבל לפי הריטב"א דין עבד עברי יכול לנהוג כיום, כיון שלפיו החילוק בין מי שמקבל תשלום על ימי חוליו ובין מי שאינו מקבל, זה אם הושכר לכל המלאכות או הושכר למלאכה ידועה. אם הושכר לכל המלאכות אז יש לו דין עבד עברי, אבל אם הושכר למלאכה ידועה אז אין לו דין עבד עברי.

אבל צ"ע מהו החילוק הזה בין שהושכר לכל המלאכות או שהושכר למלאכה ידועה? נלענ"ד שההסבר הוא שעבד עברי השכיר עצמו לכל מלאכה שיעשה זה יהיה לרב, ולכן כשנחלה ואינו עושה בכלל מלאכה, אז אין כאן ניגוד למה שהושכר. אבל שכיר נשכר לעשות מלאכה ידועה וכשנחלה ואינו עושה מלאכה זו, אז זה ניגוד למה שהושכר. אבל מה שצ"ע הוא שהריטב"א דיבר דוקא לגבי עבד עברי, ואולי יש לחלק בין עבד

²⁹ ד"ה וממכר ליומיה וכו'.

³⁰ חושן משפט סי' של"ג, ס"ק י'.

לפועל, שאולי דוקא לגבי עבד מגדירים הדבר שמשכיר עצמו לכל המלאכות, דהיינו שמשכיר עצמו שכל מלאכות שעושה יהיה לאדון. אבל בשכיר כשמשכירים אותו לכל המלאכות, הכוונה שמשכירים אותו לעשות כל המלאכות דהיינו שיעשה ממש ולא מה שעושה יהיה לאדון. ולכן בפועל שהשכיר עצמו לכל המלאכות לא יהיה לו דין עבד עברי. ואם נקשה מחידושי הריטב"א³¹ שכתב: אבל השוכר את הפועל למלאכה ידועה אין לו לקבל שכר על מה שלא עשה ואע"ג דאניס. שמכאן משמע שהריטב"א סובר שזה דוקא בשוכר שהשכיר עצמו למלאכה ידועה, אבל אם השכיר עצמו לכל המלאכות, אז דינו יהיה כעבד עברי. אז אשיב שהריטב"א מדבר בהווה, שבדרך כלל פועל מושכר למלאכה ידועה, וזה תיאור לפועל, דהיינו תיאור העבד זה שמושכר לכל המלאכות, ותיאור הפועל בדרך כלל זה שמושכר למלאכה ידועה.

נלענ"ד שכעין הסבר שהסברתי בדברי הריטב"א שהחילוק הוא בכך שכשמושכר לכל המלאכות ואינו עובד בגלל שנחלה אין בזה ניגוד למה שהושכר וכו', מבואר ביתר ביאור בדברי הבית לחם יהודה³²: ונראה שכך הוא החילוק לדברי הריטב"א, דבפועל השכר הוא כל עשיית המלאכה המסויימת שעבורה שכרו, ומשו"ה כשלא עשאה אף מחמת אונס אין לו ליטול שכר. אבל בעבד שאין מלאכה מסויימת שהוא משתעבד לה א"כ השכר הוא על עצם העמדת עצמו לרשות האדון למלאכה ומשו"ה הוא דהיכא דמחמת אונס לא עבד אינו חייב בהשלמה דסוף סוף העמיד עצמו לרשות האדון.

הוא מסביר שהכוונה שהעבד משכיר עצמו לכל המלאכות, דהיינו שהוא מעמיד עצמו לרשות בעל הבית, ולכן כשנחלה ולא עבד אין כאן ניגוד למה שהושכר, כיון שהעמיד עצמו לרשות בעל הבית, רק בעל הבית לא יכל להשתמש עמו, כיון שהיה חולה. נלענ"ד שיש כאן תוספת על דברי, כיון שלפי דברי שהפירוש שהשכיר עצמו שכל מלאכה שיעשה יהיה לאדון, לכאורה י"ל שגם כשלא חלה ולא עשה שום דבר לא יהיה בזה ניגוד למה שהושכר, כיון שהוא רק הושכר שמה שיעשה יהיה לבעל הבית. לכן צריך את התוספת של הבית לחם יהודה, שהכוונה שהוא מעמיד עצמו לרשות בעל הבית, ולכן דוקא כשנחלה אין ניגוד למה שהושכר, כיון שהעמיד עצמו לרשות בעל הבית, רק בעל הבית לא השתמש בו. אבל אם הוא לא יעבוד סתם כך, אז יש ניגוד למה שהושכר, כיון שאין הוא מעמיד עצמו לרשות בעל הבית.

אבל צ"ע באונס אחר שגורם לו ללכת, כגון בנו חולה, הרי שם אין הוא מעמיד עצמו לרשות בעל הבית, וא"כ יש ניגוד למה שהושכר.

ע"פ זה יש מענה לאחת משאלותינו על הריטב"א, על השאלה הראשונה, שיצא לנו הסבר לפטור של עבד עברי, שזה משום שאין כאן ניגוד למה שהוקנה. ואולי י"ל שחילוק זה אין לומר סתם כך, דהיינו בלי פסוק לא היינו אומרים כזה דבר, שנגדיר את קנין העבד שהוא מקנה עצמו להיות ברשות האדון, צריך את הפסוק לגלות את הדבר הזה.

³¹ מס' בבא מציעא דף ע"ו עמ' ב' הוצאת מוסד הרב קוק.

³² בחידושי על מס' קידושין אות שצ"ב.

הבית לחם יהודה מוסיף עוד נקודה, שהוא רוצה להסביר שכוונת התוס' בחילוקם הראשון זה כדברי הריטב"א כפי שהסבירם, אלו דבריו: ולפי"ז אפשר דגם חילוק התוס' בין פועל לעב עברי אינו מצד טענת נסתחפה שדהו, אלא כוונתם לחילוק של הריטב"א, וכך הוא הפירוש בדבריהם: דפועל שאין גופו קנוי התשלומין הן על המלאכה וחיוב התשלומין הוא על ידי המלאכה, ומשא"כ בעב עברי שגופו קנוי התשלומין הן על הצם הקנין עבדות.

הוא מסביר שמה שמחלקים התוס' בין שגופו קנוי ובין שאין גופו קנוי, הכוונה שעבד עברי שגופו קנוי אז הוא נקנה להיות ברשות האדון, אין כאן ענין למלאכתו, משלמים לו כדי שיהיה ברשות האדון, לא בשביל מלאכה. אבל הפועל שאין גופו קנוי, משלמים לו בשביל המלאכה, אין התשלום כדי שיהיה ברשות בעל הבית, אלא התשלום הוא כדי שיעשה מלאכה.

ונלענ"ד שלפי זה אין חילוק בין פועל שהושכר לכל המלאכות בין שהושכר למלאכה ידועה, הרי התוס' אינם מחלקים בכך, ולכן אולי י"ל שגם הריטב"א אינו מחלק בכך.

עכשיו לגבי החלק שהריטב"א כתב שאם חלה ד' שנים צריך להשלים כיון שיש אומדן דעת, שאין האדון מוכן לקנותו בכה"ג, ויש כאן כעין תנאי.

מס' כתובות³³: דתנן נתארמלה או נתגרשה בין מן הנשואין בין מן האירוסין גובה את הכל ר"א ב"ע אומר מן הנשואין גובה את הכל ומן האירוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שלא כתב אלא על מצת לכונסה.

תוס'³⁴ שם כותב לגבי דברי ר' אליעזר: אין לתמוה בסברא זאת דבכמה מקומות בש"ס מצינו כן ואם תאמר אם כן כל אדם הלוקח פרה מחבירו ונטרפה או מתה אן סהדי שלא על מנת כן לקחה וי"ל דהתם אן סהדי שבאותו ספק היה רוצה ליכנס ואפי' אם אומר לו אם תטרף יש לך לקבל הפסד היה לוקחה אבל הכא לא כתב כלל כי אם על מנת לכונסה ואין דעתו כלל להכניס עצמו בספק... והא דפריך בסוף הגוזל קמא [ב"ק דף ק"י עמ' ב'] יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תיפוק בלא חליצה דאדעתא דהכי לא קידשה אע"ג דבאותו ספק מסתמא היתה נכנסת בשעת קידושין אומר ר' יצחק דלא פריך התם אלא משום דהוי דומיא דקאמר התם נתן כסף לאנשי משמר ומת שהוא שלהם ומסיק התם ש"מ כסף מכפר מחצה דאי לא מכפר לימא דאדעתא דהכי לא יהיב דהואיל ואינו תלוי אלא בנותן יש לנו ללכת אחר דעתו וכיון שבו תלוי ודאי אינו רוצה ליכנס בשום ספק ולא דמי ללוקח חפץ ואירע בו אונס דלא אמרינן דאדעתא דהכי לא קנה ומבטל המקח דאינו תלוי בדעת הקונה לבדו דהא איכא נמי דעת מקנה שלא היה מקנה לדעתו אם לא יפרש להכי פריך שפיר מיבמה שנפלה לפני מוכה שחין משום דבדידה תלוין הקידושין שברור לנו שהוא לא יעכב בשביל שום דבר שאירע אחר מיתתו כי אינו חושש במה שאירע אחריו ולהכי לא פריך מאשה שנעשה בעלה בעל מום תיפוק בלא גט

³³ דף מ"ז עמ' א' - עמ' ב'.

³⁴ שם ד"ה שלא כתב וכו'.

דאדעתא דהכי לא קידשה נפשה עיון דתלוי נמי בדעת המקדש...
 יוצא לפי דברי תוס' הללו שדבר שתלוי בדעת שנים, אז בכה"ג אין אומרים שהאחד לא היה עושה הדבר אם כך היה קורה. דהיינו אדם שקונה חפץ לא יכול לומר כשאירע בו אונס שעל דעת כך לא קנאו, כיון שכנגדו יש את דעת המוכר שלא היה מקנה לו על דעת כן, אלא אם היה מפרש הדבר. אבל כשהדבר רק תלוי בדעתו, אז י"ל שלא על דעת כן עשה הדבר.

ולפי דברים הללו של התוס' לא שייכים דברי הריטב"א, כיון שזה לא רק תלוי בדעת האדון, אלא גם בדעת העבד, והוא לא היה מקנה עצמו על דעת האדון, שאם יחלה ליותר מדי שנים יצטרך להשלים.

ואולי לפי זה אפשר להסביר למה הריטב"א הוסיף את הענין של "וכדי שלא יפסיד הלה לגמרי ממונו חייב זה להשלים", שכיון שהענין של האומדן דעת אינו כ"כ חזק, לכן הוסיף שיש כאן כעין תקנה, שכדי שלא יפסיד האדון לגמרי את ממונו, אז חייב זה להשלים. שמשום האומדן דעתו ויש כאן הפסד גדול אז תקנו תקנה שהעבד יצטרך להשלים.

אולי גם אפשר להסביר שהריטב"א בא להסביר במשפט זה למה הצריכו את העבד להשלים את השנים שחלה ולא אמרו שפשוט יחזיר את הכסף ששולם לו בשביל הדי שנים? ועל כך משיב הריטב"א כדי שלא יהיה הפסד לגמרי לאדון, הרי הוא רק עבד לו לשנתיים, ויש בזה הפסד לאדון.

סיכום שיטת הריטב"א

הריטב"א בא ומחלק בין שהשכיר עצמו למלאכה ידועה ובין שהשכיר עצמו לכל המלאכה. וכן הוא מסביר את החילוק בין שחלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים, שכחלה ד' שנים יש אומדן דעת שהאדון לא ירד לקנותו אם יהיה חולה לד' שנים, יש כאן כעין תנאי.

ש"ך: הסביר שכוונת הריטב"א כחילוק התוס', ואין לריטב"א חילוק בין פועל שהושכר לכל המלאכות ובין שהושכר למלאכה ידועה. הוא מחלק בין עבד עברי ובין פועל, שעבד עברי גופו קנוי ולכן אומרים נסתחפה שדך, ופועל אין גופו קנוי ואפי' שהשכיר עצמו לכל המלאכות, ולאן אין לומר אצלו נסתחפה שדך.

מהר"י אלגאזי: הריטב"א מחלק בין פועל שהושכר לכל המלאכות ובין שהושכר למלאכה ידועה. שאם הושכר לכל המלאכות אז גופו קנוי ואומרים לבעל הבית נסתחפה שדך, ואם הושכר למלאכה ידועה אז אין גופו קנוי ואין אומרים לבעל הבית נסתחפה שדך.

קצות החושן: יש חילוק בין פועל שהושכר למלאכה ידועה ובין פועל שהושכר לכל המלאכות. שאם הושכר לכל המלאכות דינו כעבד עברי שחלה, ואם הושכר למלאכה ידועה אין דינו כעבד עברי שחלה, ומקבל רק כפי שעשה. אין מבואר בדבריו החילוק בין שהושכר למלאכה ידועה ובין שהושכר לכל המלאכות, אבל אין זה ענין לגופו קנוי.

בית לחם יהודה: החילוק בין שהושכר למלאכה ידועה ובין שהושכר לכל המלאכות, הוא שכשהושכר לכל המלאכות אז הוא משכיר עצמו להעמיד עצמו לרשות בעל הבית, ולכן כשחלה אין ניגוד למה שהושכר. אבל כשהושכר למלאכה ידועה אז הוא השכיר עצמו לעשות מלאכה, התשלום הוא בעד מלאכה, ולכן כשאינו עושה המלאכה לא מגיע לו תשלום, אין הוא עושה את מה שהושכר בשבילו.

שיטת הרדב"ז

הרדב"ז³⁵ נשאל אם דין שכיר כדין עבד עברי, וכך תשובתו: לא דמיא לעבד עברי כלל שבשעה שקנאו נתן לו כל שבח עבודתו מתחלה ואין שום חיוב ממון עליו דעבד עברי גופו קנוי אך גזירת הכתוב שיוצא בגרעון כסף אבל שכיר אע"ג דהקדים לו כל שכרו אין גופו קנוי לו וחיוב ממון יש לו עליו הילכך אם חלה חצי השנה ידו על העליונה אם ירצה יחזיר מחצית מה שלקח או יעבוד חצי שנה בשנה השניה. כללא דמילתא אין לשום שכיר לא מלמד ולא זולתו שכר אלא ממה שעשה אע"פ שהיה אנוס ואפי' לקח שכירותו מקודם.

אז לפי הרדב"ז אין דין שכיר כדין עבד עברי, וזה אפי' כשקיבל שכרו בתחלה. נראה שהוא מסביר כמו התוס' שהחילוק בין שכיר ובין עבד עברי, הוא בכך שעבד עברי גופו קנוי ושכיר אין גופו קנוי, והוא רק מוסיף שאפי' כששילם לו בתחלה עדיין אין גופו קנוי. אבל נלענ"ד שהחילוק של גופו קנוי אין זה ענין של נסתחפה שדך, אלא זה כדברי הריטב"א, שהרי הוא לא מסיים בכך שעבד עברי גופו קנוי ושכיר אין גופו קנוי, אלא מוסיף שלגבי העבד עברי "אין שום חיוב ממון עליו", אבל לגבי השכיר "וחיוב ממון יש לו עליו", ונלענ"ד שההסבר כדברי הריטב"א כפי שהסברתי וכפי הסבר הבית לחם יהודה. שעבד אין הוא חייב ממון לאדון, הוא פשוט ברשות האדון, אין הוא צריך לעשות דבר. אבל פועל חייב לעשות מלאכה זהו החיוב ממון, דהיינו כל התשלום שלו זה כדי שיעשה מלאכה.

שיטת מהר"ם מרוטנברג

מובא בהגהות מיימוניות³⁶ את שיטת מהר"ם מרוטנברג, אלו דבריו: שוב חזר בו מורי ר' מאיר זצ"ל במקצת. וז"ל אשר כת במגדל אינזי"ג שהי"ם אהא דפרק האומנין [דף ע"ז עמ' ס'] דפריך תלמודא כי לא אניס נמי, משמע דנותן לו שכרו דקתני היינו חצי שכרו דעג חצי היום ולא כל שכרו דכולי יומא חדא מדלא קתני נותן לו שכרו משלם כדתני לעיל [ע"ז עמ' ב'] ועוד מדפריך כי לא אניס נמי אלמא דאניס אין לא אלא שכר טרחו ותו לא דומיא דלא אניס ולא כל שכרו... וקשיא לן והא פועל יש לו דין עבד עברי

³⁵ שו"ת רדב"ז חלק א', סי' רס"ז.

³⁶ הל' שכירות סי' ל"א.

דמהאי טעמא אמרינן פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום דילפינן לה מעבד עברי דיוצא בגרעון כסף דכל קולי דעבד עברי יהבינן לפועל מק"ו השתא עבד עברי דעבד איסורא ועבר על כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים וגופו קנוי מקילין ביה כל שכן פועל... וגבי עבד עברי היכא דאניס וחלה חצי הזמן לא מנכה ליה מידי ממה שבטל ממלאכתו כדאמרינן פ"ק דקידושין חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים וי"ל שאני התם שכבר קיבל העבד הכסף אבל הכא עדיין לא נתן לו בעה"ב שכר הילכך אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן אלא שכר פעולתו, מפי בעל החלום... וכן נ"ל הלכה למעשה במלמד שחלה וכל [וככל] פועלים, ואע"פ שלא קיבלתי מרבתי שקיבלו מרבתי הם חילוק בין הקדים לו שכרו ללא הקדים וכן דנין בכל צרפת וכן דנתי עד עכשיו כדברי רבותי, חוזרני בי ונ"ל הלכה למעשה כמו שהוכחתי מפי בעל החלום.

המהר"ם בתחילה סבר שדין פועל כדין עבד עברי, וכך היה דן ורבתי היו דנים, ואח"כ חזר בו והקשה על פירוש זה 2 קושיות:

1. מהברייתא בבבא מציעא³⁷ שמשמע שבאונס רק מקבל כפי מה שעשה, שהרי כתוב "נותן לו שכרו" ולא כתוב "נותן לו שכרו משלם".

2. כמו שהקשה התוס' במס' קידושין מהגמ' שם.

עקב כך הוא מחלק בין עבד עברי ופועל, שעבד עברי כבר קיבל כל שכרו ופועל לא קיבל. אבל באמת אם הפועל קיבל כל שכרו, אז גם הוא לא יצטרך להשלים ימי חוליו והכסף נשאר אצלו, כדין עבד עברי.

בדברי המהר"ם הללו צ"ע בשני דברים:

1. מה זה משנה אם כבר קיבל הכסף או לא קיבל הכסף?

2. לפי הסבר זה מהו החילוק בין שחלה ג' שנים לד' שנים, למה עבד שחלה ד' שנים צריך להשלים, הרי הוא כבר קיבל את הכסף?

הש"ך³⁸ יוצא נגד הסבר המהר"ם, ואלו דבריו: וגם הביא שם בשם מהר"ם לתרץ בין הקדים לו שכרו או לא וכן הוא בתשובות מיימוניות בשם מהר"ם שהגיד לו כן בעל החלום ולפע"ד דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין בזה... כל שכן כאן דלא מסתבר כלל לחלק בין הקדים לו שכרו או לא דמה בכך שהקדים לו שכרו הרי לא נתנו לו אלא על דעת שיעשה לו מלאכה כפי הזמן ששכר עמו...

הש"ך בתחילה אומר שזה שהמהר"ם אמר שחילוק זה נאמר לו ע"י בעל החלום, אין בכך כלום, כיון שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין בזה. ואח"כ דוחה את עצם החילוק, שאין סברא בחילוק זה כיון שמה זה משנה אם כבר נתן לו שכרו, הרי לא השכירו אלא על דעת שיעבוד סכום הזמן שקצב, ולכן כשלא עבד סכום זה, צריך להשלים, או לנכות מהכסף שקיבל את ימי חוליו.

באוצר מפרשי התלמוד³⁹ מובא הסבר לדברי המהר"ם בשם דברי הלבוש מרדכי⁴⁰,

³⁷ דף ע"ז עמ' א' - עמ' ב'.

³⁸ חושן משפט סי' של"ג, ס"ק כ"ה.

³⁹ בחידושים על מס' בבא מציעא דף ע"ז עמ' א', לגבי דברי רב.

אלו דבריו כפי שמובאים באוצר מפרשי התלמוד: ויש להסביר שיטת שעבד עברי גופו קנוי לגמרי, והאדון הקדים לו כל שכרו, ואף אם לא הקדים נתחייב בכל שכרו שהרי גופו קנוי. לפיכך, אם חלה העבד הרי זה הפסדו של האדון, שהגוף הקנוי לו לתשמיש חלה. מה שאין כן בפועל, שאינו מקדים לו שכרו, מה שמתחייב בעל הבית אינו דמי גופו אלא שכר פעולתו, ועל כן אם לא עשה עמו, אפי' מחמת אונס, אין בעל הבית מתחייב. ומהר"ם חידש, שאם הקדים לו שכרו יהיה גם בו הדין ששילם לו בעד ההשתעבדות, דהיינו תמורת התחייבותו לעשות עמו, ואם חלה לא יצטרך להשלים, שבעל הבית הפסיד השתעבדות שיש לו.

נראה שלפי הסבר זה פירוש המהר"ם מקביל לחילוק הראשון של תוס', שלפי שניהם הטעם שעבד שחלה פטור מלהשלים, זה משום שגופו קנוי. ורק מהר"ם מחדש שאם שילמו לפועל בתחילה, אז ג"כ דינו כעבד עברי, כיון שאז התשלום בשביל ההשתעבדות, זה נחשב שגופו קנוי.

אבל צ"ע שאולי יש להסביר את הדברים כדברי הריטב"א כפי שהסבירם הבית לחם יהודה. שמשמע שהענין כאן זה כשגופו קנוי אז התשלום שנקנה גופו, אין כאן תשלום על מלאכה, ולכן כשנחלה ואינו עושה מלאכה אין הוא מפסיד, כיון שאין הוא עושה משהו נגד מה שהוקנה בשבילו, דהיינו נראה שהתשלום הוא כדי שיעמיד עצמו לרשות האדון. וכשאין גופו קנוי אז התשלום בעד המלאכה, הוא רק מסביר שאם הקדים את התשלום לפועל, אז גם דינו כעבד עברי, שאז התשלום הוא כדי שיעמיד עצמו לרשות בעל הבית, שישתעבד לו.

באמת לא מוזכר כאן את הענין של נסתחפה שדך.

לפי הסבר זה יוצא לנו הבנה בין אם הקדים לו שכרו או שלא הקדים שכרו, שכשמקדים שכרו אז התשלום הוא בעד ההשתעבדות, דהיינו שישתעבד לבעל הבית, אבל אם משלם לו רק לבסוף, אז התשלום בשביל המלאכה.

ולפי"ז אם אסביר את המהר"ם כהסבר התוס' אז יש להסביר את החילוק בין חלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים, כפי שהסברתי שם בשיטת התוס'. ואם אסביר את המהר"ם כשיטת הריטב"א, אז יש להסביר את החילוק בין חלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים, כפי שהסברתי בשיטת הריטב"א.

הסבר לבוש מרדכי קשה להסביר בדברי המהר"ם, וזה בין להסבר הראשון ובין להסבר השני, כיון שמשמע מדבריו שזה שהעבד גופו קנוי לאדון יש בזה גריעותא, שזה דוקא סיבה שיצטרך להשלים. והלבוש מרדכי דוקא מסביר שזה שגופו קנוי זה סיבה שיהיה פטור.

נלענ"ד שהסבר יותר נכון של דברי המהר"ם נמצא בדברי הבית לחם יהודה⁴¹, אלו דבריו: והנה זה ברור דלמהר"ם מרוטנבורג הא דחלה שלש אינו צריך להשלים אינו משום טענת נסתחפה שדהו של האדון, ד"כ לא שייך למילף דין זה בקו וחומר מעבד

⁴⁰ בחידושיו על מס' בבא מציעא, סי' כ"ט.

⁴¹ בחידושיו על מס' קידושין, אות שצ"א.

לפועל כיון דפועל אין גופו קנוי ורק בעבד שגופו קנוי הוא דשייכת טענה זו... וכן מוכח דס"ל שאין טעם דין חלה שלש משום שדמי המקח וכסף הקנין ניתנים עבור עצם ההשתעבדות והעמדת עצמו לעבודת האדון ולא על עשיית המלאכה, דא"כ זה לא שייך בפועל דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף שע"י המלאכה הוא שנעשה חיוב תשלומי העבודה. ועוד דאם זוהי הסיבה שחלה שלש אינו משלים שוב אין זה מקולי עבד עברי. ומבואר איפוא דס"ל להמר"ם דזוהי רק קולא שהגילה תורה בעבד עברי אשר על כן שפיר ילפינן מעבד עברי לפועל דגם בו יהא דין זה.

הוא מסביר שאי אפשר להסביר שהמהר"ם מסביר כהסבר התוס', של נסתחפה שדך [לפי אלו שמסבירים שזה כוונת תוס' בחילוק של גופו קנוי], וכן אין להסבירו כהסבר הריטב"א של חילוק בין העמדת עצמו לרשות בעל הבית ובין חיוב עשיית מלאכה לבעל הבית. וזה משום שמבואר בדברי המהר"ם שכל הענין כאן זה ענין של קולא לעבד עברי, ולפי הטעמים הללו אין בכך קולא, אלא זה מדינא. לכן מסביר שלפיו כל הענין זה קולא שהקילה התורה לעבד עברי ויש לומר כל שכן לפועל.

ונלענ"ד שיש להסביר שמה שמחלק בין ששילם בתחילה או בסוף, זה משום שכיון שכל הענין הזה זה קולא, אז רק מקילים כשמשאירים את המצב כמות שהוא, אבל לא יעשו מעשה להקל. לכן כשכבר שולם, אז פשוט משאירים הכסף אצל העבד והפועל, אבל אם עדיין לא שולם אז נשאיר הכסף אצל בעל הבית. רק מקילים בשב ואל תעשה, אבל לא בקום ועשה.

סיכום שיטת המהר"ם מרוטנבורג

יש חילוק בין הקדים לפועל שכרו ובין לא הקדים לו שכרו. אם הקדים לו שכרו, אז דינו כעבד עברי, ואם לא הקדים לו שכרו, אז אין דינו כעבד עברי, וצריך להשלים או שלא לקבל תשלום על ימי חוליו.

לבוש מרדכי ביאר דבריו, והסברתי שאפשר להבין או שאומר שהמהר"ם סובר כתוס' שעבד עברי אינו צריך להשלים כיון שגופו קנוי ואז י"ל נסתחפה שדך. או שסובר כריטב"א שהסיבה שפטור כיון שהוקנה להיות ברשות האדון, ואין הוא עושה דבר בניגוד לכך.

בית לחם יהודה: כל הענין כאן זה קולא שהקילו כלפי עבד עברי, ויש קו וחומר לגבי פועל שיקילו כלפיו, כיון שהוא לא עשה איסור וכן אין גופו קנוי. אבל יש להקל בקולא זו דוקא כשמשאירים המצב כמות שהוא בשב ואל תעשה, אבל לא בקום ועשה, לכן יש חילוק אם שילם בתחילה או בסוף [זה תוספת הסבר שלי].

שיטת הרא"ש

הרא"ש⁴² מביא בתחילה את שיטת רבינו מאיר ואז כותב: ...ול"נ דהתם מיירי כשחלה שלש ועבד שלש דכיון שאחר חוליו קבלו בעה"ב למלאכתו ולא אמר לנכות לו מה שחלה מסתמא מחל לו. אבל הכא שהחולי היה בסוף זמנו אין הוכחה שמחל לו. והא דמפליג התם בין חלה שלש לחלה שש ולא מפליג בין חלה שלש ועבד שלש ובין עבד שלש וחלה שלש בלאו הכי משני התם בחלה [השש] ועבד שלשה.

הרא"ש מסביר שמה שמדובר במס' בבא מציעא שהפועל אין מקבל תשלום על ימי חוליו, אלא רק מקבל כפי מה שעשה, זה דוקא כשחלה לבסוף, דהיינו בתחילה עבד ואח"כ חלה עד סוף הזמן שהוקצב שיושכר אצלו. ואצל העבד עברי מדובר שעבד ואח"כ חלה ושוב חזר ועבד. החילוק בכך הוא שאם חזר וקבלו לאחר שהיה חולה ולא אמר לו דבר, דהיינו לא אמר שינכה לו מימי חוליו, אז י"ל שהוא מוחל לו על הימים שהיה חולה, לכן אח"כ יצטרך לשלם לו תשלום מלא, גם תשלום לימי חוליו. ויוצא לפי דברי הרא"ש שגם פועל שחזר לעבוד לאחר שהיה חולה, ובעל הבית קבלו בסתם ולא אמר דבר, אז הוא יקבל תשלום גם לימי חוליו, ולא יצטרך להשלים.

הרא"ש לבסוף מקשה קושיא על עצמו, שלפי דבריו שיש חילוק בין אם חלה בתחילה ואח"כ עבד ובין שעבד תחילה ואח"כ חלה, למה הגמ' לא חילקה בכך. הוא מתרץ תירוץ שמוסבר על ידי הפלפולא חריפתא⁴³: ... כלומר בלאו הכי מפליג התם מינייה וביה דהיינו שמחלק דדוקא חלה שלש ועבד שלש אבל חלה ארבע ועבד שנים משלם...

הוא מסביר שהרא"ש מתרץ שהסיבה שהגמ' לא חילקה כפי שהוא הסביר, כיון שבמילא הגמ' חילקה בברייתא שדוקא כשעבד שלש אז אינו צריך להשלים, אבל אם חלה ד' צריך להשלים. אז יש כבר חילוק של הגמ' בברייתא.

צ"ע בדברי הרא"ש בכמה דברים:

1. אם כל הדין כאן הוא מבוסס על ענין של מחילה, אז למה צריך פס' לומר לי שעבד אינו צריך להשלים?

2. לפי הסבר זה מהו החילוק בין שחלה ד' שנים ובין שחלה ג' שנים, הרי אם חזר ועבד וקבלו בעל הבית בסתם, אז י"ל שמחל לו?

3. קשה שהגמ' לא יבאר כזה חילוק, הרי זה חילוק מאוד עקרוני.

הש"ך⁴⁴ כותב נגד הסבר הרא"ש, אלו דבריו: וגם החילוק של הרא"ש אינו ברור דכי בשביל שקבלו בסתם יהא נמחל לו מה שלא עבד גם קשה לפ"ז הא דקאמר בש"ס פ"ק דקידושין חלה על שש חייב להשלים ואם איתא הוי לפלוגי בחלה ג' גופיה בין תחלת שש או סוף שש ואע"ג דהרא"ש הרגיש בזה וכתב דבלא הכי משני לה התם נלפע"ד דוחק

⁴² בפסקיו על מס' בבא מציעא, פרק שישי ס"ו ו'.

⁴³ שם.

⁴⁴ חושן משפט, ס' של"ג, ס"ק כ"ה.

ע"ש וגם מדברי הרמב"ם פ"ב מהלכות עבדים ועמ"ג עשין פ"ג שכתבו חלה בין שחלה שנה אחר שנה או שחלה מקוטעים אם הכל פחות מארבע שנים עולין למנין שש כו' ומדלא כתבו כלשון הברייתא חלה שלש ועבד שלש משמע דס"ל דין חילוק בין חלה בתחלה או בסוף.

לש"ך יש ג' טענות כנגד דברי הרא"ש :

1. אין זה דבר ברור שכיון שקבלו סתם זה מראה שמחל לו על מה שלא עבד.
 2. אם היה כזוה חילוק בין אם חלה תחילה ואח"כ עבד ובין עבד תחילה ואח"כ עבד היה לגמ' לחלק בכך, ותירוצו של הרא"ש לקושיא זו, נראה לדעת הש"ך כדוחק.
 3. רואים ברמב"ם וסמ"ג שאין הבדל מתי חלה, בכל אופן מקבל כל הכסף.
- נראה שאין כאן טענות ממשיות נגד הרא"ש, כיון שהטענה הראשונה זה פשוט מחלוקת בסברא, אין הוא מוכיח כנגד הרא"ש, הוא רק אומר שאין זה ברור שבכך שמקבלו סתם מוחל לו. הרא"ש פשוט יאמר שזה כן דבר ברור. וכן בטענה השניה הוא כותב שתירוצו של הרא"ש דוחק, הרא"ש פשוט יאמר שאין זו דוחק. אין הש"ך מוכיח שהתירוץ איננו נכון. וכן לגבי הטענה השלישית, הוא מקשה מהרמב"ם וסמ"ג שנראה שאין סוברים כחילוק הרא"ש, אין בכך קושיא ממשית על הרא"ש, כיון שהרא"ש יכול לחלוק על הרמב"ם וסמ"ג.

ט"ז⁴⁵ מקשה 3 קושיות על דברי הרא"ש: יש לתמוה על תירוץ הרא"ש לפי מה שכתב רבינו בשמו דאפי' לא נתן לו עדיין יתן כל שכרו היאך שייך על זה לשון מחילה דאין זה קרוי מחול לך אלא אתן לך ובודאי צריך קנין ולא סגי אפי' אמר בפירוש לא אנכה לך דאין זה אלא מתנה דהא הממון תחת ידו והעבד בא להוציא ואין לומר דזה הוי כמו שכירות חדש דהא אם חלה בסוף כתב הרא"ש דאין הוכחה שמחל לו שמע מינה בהוכחה סגי וכל שכן באמירה בפירוש ובזה איך שייך שכירות חדש.

הט"ז מקשה בקושיא הראשונה- לפי הרמ"א איך שהביא את דעת הרא"ש, אז הרא"ש סובר שבעל הבית צריך לשלם לפועל אחר שקבלו בסתם. דהיינו מדובר שלא נתן לו כסף בתחילה, אלא בסוף השנים משלם לו כל הכסף. וא"כ איך שייך על דבר זה מחול לך, הרי הכסף הוא לא נתן לו, ולכן אין כאן מחילה על הכסף, אלא נתינת כסף בעד השנים שחלה. וא"כ שתיקתו מתפרשת כאתן לך, ולדבר זה צריך קנין ולא מספיק הוכחה שמדכים לתת לו הכסף בעד שנים אלו, אפי' אמר בפירוש לא מועיל.

נלענ"ד שצ"ע בקושיא זו, כיון שאולי י"ל שהשתיקה שלו הוא מחילה על העבודה, זאת אומרת השכיר התחייב לעבוד ו' שנים ועכשיו שנחלה ג' שנים, ובעל הבית קבלו בסתם, אז י"ל שמחלו על החיוב של העבודה של הג' שנים, שהוא מחוייב להשלים לו ג' שנים של עבודה. אולי יש כאן שיעבוד לעבוד שש שנים, וכשעבד ג' שנים והיה חולה לג' שנים, הוא עדיין משועבד לג' שנים, ועל השיעבוד הזה מוחל בעל הבית.

אח"כ הט"ז מקשה קושיא נוספת: ותו קשיא ליה אמאי הפסיד בעל הבית בשתיקתו יכול הוא לומר סבורני שתשלים לי אותן השנים שהיית חולה ומשום הכי לא אמרתי לך

⁴⁵ ש.ם.

כלום.

אז הטי"ז מקשה בקושיא שניה- למה מסבירים שתיקתו שהוא מוחל לו, הרי בעל הבית יכול לומר ששתקתי כיון שסברתי שתשלים לי כל אותן שנים שחסרת. דהיינו הקושיא מי אמר לפרש שתיקתו כמחילה, אפשר לפרשו באופן אחר. נלענ"ד שאפשר לומר שאין בכך קושיא ממש על דברי הרא"ש, כיון שהוא פשוט יאמר שיותר מסתבר שאם בעל הבית סבר שהפועל ישלים לו השנים שהחסיר, היה אומר דבר זה במפורש. השתיקה יותר מתפרשת כמחילה.

הטי"ז מקשה עוד קושיא: תו קשיא ליה מהא דתנן בסוף פרק הכותב ג' שנתגיירה אשתו עמו כתובתה קיימת שעל מנת כן נתקיימה אמר רב הונא לא שנה אלא מנה ומאתיים שהם תנאי בית דין אבל תוספת אין לה וקי"ל כרב הונא שם ומזה יליף ריב"ש בסי תע"ה דכל מידי שנתבטל החיוב אין לחייבו בשתיקה בעלמו וכמו שהעתיק דבריו בסוף סימן זה שפסק רמ"א כן א"כ הכי נמי כיון שנתבטל החיוב של השנים שהיה האונס ואין העבד יכול לתבוע שום דבר מהאדון והאדון שתק כשבא בסוף ג' במה יתחייב

אז הטי"ז מקשה בקושיא שלישית- מס' כתובות⁴⁶ כתוב במשנה: גר שנתגיירה אשתו עמו כתובתה קיימת שעל מנת כן קיימה.

אח"כ מובא בגמ': אמר רב הונא לא שנו אלא מנה מאתיים אבל תוספת אין לה ורב יהודה אמר אפי' תוספת יש לה.

ורש"י⁴⁷ מסביר: ולגבי גר כתובה שכתב לה בהיותו עובד כוכבים.

אז מדובר כאן לגבי גר שכתב כתובה לאשתו בעודם עכו"ם, ואז אשתו התגיירה עמו, אז בעל המשנה אומר שהיא מקבלת את הכתובה. אבל יש מחלוקת בין רב הונא לרב יהודה מהי מקבלת, לפי רב הונא רק מקבלת את תנאי הבי"ד, אבל תוספת כתובה אינה מקבלת, ולפי רב יהודה קם את תוספת הכתובה מקבלת.

רש"י⁴⁸ מסביר למה לפי רב הונא היא מקבלת את המנה ומאתיים: שהן תנאי בי"ד דאילו בשטר לא גביא דחספה בעלמא הוא.

הוא מסביר שבעצם השטר לא שווה דבר, ורק המנה ומאתיים חייב, כיון שזה תנאי בי"ד.

אנחנו פוסקים כרב הונא.

הרמ"א⁴⁹ כותב: שליח צבור שהשכיר עצמו עם מנהיגי העיר לשנה בתנאי כך וכך ואח"כ השכיר עצמו לבני העיר הזאת עם מנהיגים שניים ולא התנה ודאי על תנאי הראשון השכיר עצמו ודוקא שחזר והשכיר עצמו בשנה שניה אבל אם עמד עמו בשתיקה לא אמרינן דנשאר על תנאי הראשון.

⁴⁶ דף צ' עמ' א'.

⁴⁷ שם.

⁴⁸ שם.

⁴⁹ חושן משפט, סוף סי' של"ג, סע' ח'.

דברי הרמ"א הם ע"פ הריב"ש שפסק פסק זה, והט"ז אומר שלמדו מהדין במס' כתובות שהבאתי למעלה. שרואים שם דבר שנתבטל החיוב, אז אין לחייבו בשתיקתו, כמו הגר שנתבטל החיוב של הכתובה, שבזמן שהיו גוים נכתב ואין לזה משמעות, לכן אח"כ שכנסה ושתק ולא אמר דבר, בכ"ז אינו מתחייב במה שכתוב בכתובה, ולכן אינו צריך לשלם את תוספת הכתובה. לכן גם לגבי השליח צבור שנתבטל החיוב של השכירות לאחר שנה, לכן אח"כ שנשאר ושתק אין הוא מתחייב בשכירות אם התנאים שהתנו בשנה הראשונה.

והט"ז מקשה שכן י"ל כאן, שלאחר שנחלה לג' שנים נתבטל החיוב של בעל הבית לשלם בעד שנים אלו, ולכן בשתיקתו אינו יכול להתחייב בדבר. צ"ע לגבי קושיא זו, שמי אמר שלאחר ג' שנים נתבטל חיובו, אולי עדיין חייב לשלם לו, רק השכיר צריך להשלים הזמן.

בית יחזקאל⁵⁰ נותן הסבר לדברי המהר"ם וכן לדברי הרא"ש, קודם הוא מקשה על פירושם: ודברי שניהם תמוהין מאד, שיטת הר"מ דתליא אם קיבל כל שכרו או לא איך תליא השלמה בקבול שכר, וגם הרא"ש דתלי במחילת האדון, והרי בגמ' ילפינן לה מקרא ד"ובשביעית יצא".

הוא מקשה שלפי המהר"ם שמדובר שכבר קיבל השכר, מה זה משנה לגבי כך שאינו צריך להשלים, איך זה שקיבל כבר שכרו משפיע על כך שאינו צריך להשלים, הרי הוא לא עשה מה ששולם בשבילו. וכן הוא מקשה על הרא"ש שאם סיבת הפטור הוא משום מחילה, אז מה הקשר לפסי שממנו לומדים שעבד אינו צריך להשלים, למה צריך את הפסי?

אז הוא מתרץ: ונראה דס"ל להר"מ והרא"ש דהא דילפינן מקרא אינו אלא לענין יציאה מהעבדות, אבל היציאה אינה פוטרתו מלשלם להאדון ההפסד שהיה לו מבטילתו של העבד, ובזה הוא שכתבו לחלק. דלדעת הר"מ החילוק הוא בין נתן לו כל שכרו והיינו שכל הכסף היה כסף קנין ולכך אין לנכות כיון דבקנין העבד אין גרעון, ובין אם לא נתן כל שכרו דאז הדמים הם בעד שכר פעולתו לכן יכול לנכות לו, וצ"ל דס"ל להר"מ שגם פועל קנוי לבעל הבית ואינו יוצא אלא בגרעון כסף, ולכן גם בפועל יש לחלק בין נתן לו כל שכרו או לא כמו בעבד... והרא"ש סובר דתביעת תשלומי ההפסד מהעבד תלוי בדעתו של בעל הבית והחילוק הוא בין חלה ג' ועבד ג' לבין עבד ג' וחלה ג', דבחלה ג' ועבד ג' אמרינן דמחיל ליה.

הוא מסביר שהר"מ והרא"ש סוברים שהפסי הוא בא לחדש שיוצאים מעבדות, אבל זה שאין צריכים לשלם בעד הזמן שלא עבדו, שההפסד שהיה לאדון מבטילתם, דהיינו להשלים הזמן שחסרו, זה בא מסברא. ולפי דעתם בסברא אין חילוק בין עבד לפועל. לפי הר"מ כל החילוק הוא שכבר קיבל השכר ובין שלא קיבל השכר, ונלענ"ד שהחילוק הוא כעין הביאור של הלבוש מרדכי כפי שהסברנו לפי שיטת הריטב"א. שעבד התשלום הוא

⁵⁰ בחידושו על מס' קידושין, סי' י"ד.

בעד קנין העבד, ולכן כשנחלה ולא עבד אין בזה ניגוד למה שהוקנה, אין כאן משהו שחייב לבעל הבית. אבל כששולם הכסף לבסוף, אז הכסף הוא תשלום בעד המלאכה, לכן אם לא נעשה המלאכה, יש בזה ניגוד למה שהושכר, יש כאן משהו שחייב לבעל הבית. הוא רק מסביר שזה דוקא אם אומרים שגופו קנוי, כי כל הענין שכשגופו קנוי, אז התשלום בשביל קנין האיש, ולכן י"ל שגם פועל כשהתשלום בתחילה, אז נקנה גופו של הפועל לבעל הבית. דבר זה קשה לומר בדעת המהר"ם כיון ששמע מדבריו שבפועל אין כזה דבר של גופו קנוי, ונוסף על כך זה שגופו קנוי זה גריעותא שיחייבו להשלים, לכן יש ק"ו מעבד לפועל, שעבד אע"פ שגופו קנוי, בכ"ז הוא אינו צריך להשלים אז ק"ו לפועל שאין גופו קנוי. נלענ"ד שיש לעזוב את הענין של גופו קנוי, דהיינו זה שגופו קנוי אינו מוסיף לענין, רק יש להסביר שכשהתשלום הוא בתחילה אז אין הוא מחוייב לבעל, הוא לא הפסיד אותו בדבר, אין ניגוד למה שהושכר, כל התשלום הוא כדי שיהיה ברשות בעל הבית. וכשהתשלום לבסוף, אז התשלום בעד המלאכה, לכן כשנחלה ולא עושה את המלאכה הוא צריך להשלים, שהוא מחוייב בעד התשלום לעשות מלאכה, יש כאן ניגוד למה שהושכר.

והרא"ש רק חילק בין אם עבד תחילה ואח"כ חלה או שחלה תחילה ואח"כ עבד. בהסבר זה מובן החילוק בין חלה ג' שנים ובין חלה ד' שנים, שלפ"ז אין זה קשור לחילוק הר"מ והרא"ש, שהרי הפס' מדבר לגבי היציאה, והר"מ והרא"ש מדברים מתי חייב בתשלומים לבעל הבית שהפסידו. לכן הגמ' אומרת שאם חלה ד' שנים אינו חל עליו הפס' "ובשביעית יצא", ועדיין מחוייב לעבוד עד שש שנים, דהיינו זה שצריך להשלים זה משום שלא יוצא מעבדות, אין זה קשור לתשלומים שחייב לבעל הבית, יכול להיות שאינו מחוייב גם בכה"ג בתשלומים, אבל בכ"ז הוא עדיין עבד. גם בהסבר זה יתורץ קושיית הט"ז שאין כאן מחילה אלא אתן לך, אבל לפי פירוש הבית יחזקאל באמת יש כאן ענין של מחילה, כיון שהוא חייב בתשלומים לבעל הבית, ואם הבעל הבית קבלו בסתם אז מוחל לו על התשלומים.

אח"כ הוא בא ומסביר את שיטת התוס': ובאמת גם להתוס' בסוגיין דפליגי על הר"מ והרא"ש ומחלקים בין עבד לפועל... ע"כ דגם אינהו מחלקי בין יציאה לתשלומין, דאלי"כ איך מדמו כלל פועל לעבד עברי והרי בעבד עברי איכא קרא דבשביעית יצא משא"כ בפועל, וע"כ דגם להתוס' סברי דמקרא ליכא למילף אלא לדין יציאה, אבל מה שאינו צריך לשלם אינו אלא מסברא, ומתחלה סברי דאין לחלק בסברא זו בין עבד לפועל ואח"כ כתבו דיש לחלק ביניהם מטעם הסברות שכתבו. ועוד נראה דסברות התוס' לא מהני אלא לדין יציאה בלבד, דאילו מדין תשלומין הרי לפי הסברא דגופו קנוי ואין יכול לעשות מלאכה יותר מיכלתו היה צריך להיות הדין שגם אם חלה יותר משלש שלא יהיה חייב להשלים, כיון שהרי עשה לו העבד כמה שהיה יכול ומהיכי תיתי שנחלק לפי סברא זו בין שלש ליותר משלש, אלא ע"כ הא דצריך שיעבוד שלש הוא מדין יציאה, דאי לא עבד שלש לא קרינן ובשביעית יצא, וממילא הלא היה צריך לעבוד לא מדין השלמה אלא מדין עבדות, ורק היכא דעבד שלש קרינן בו ובשביעית יצא ואז יוצא לחירות מדין עבדות, והא דאינו צריך להשלים הוא מסר משום דגופו קנוי, ובפועל

דליכא סברא דגופו קנוי צריך להשלים.

הוא מסביר שלפי החילוק של תוס' שעבד גופו קנוי ופועל אין גופו קנוי, י"ל שהחילוק הוא רק בא בשביל התשלומין, דהיינו למה אינו צריך להשלים הזמן שהחסיר, שהרי הפסיד את האדון. אבל את היציאה מן העבדות נלמדת מהפס' "ובשביעית יצא", וזה צריך לומר משני טעמים:

1. אם לומדים גם את הדין שעבד אינו חייב בתשלומין מהפס' "ובשביעית יצא" מה הסברא לומר שעבד כמו פועל, שתוס' נצרך לחלק, הרי בעבד כתוב פס' ובפועל לא כתוב פס'.

2. לפי החילוק שעבד גופו קנוי, לא צריך להיות הבדל בין שחלה ג' שנים או יותר לפי טעם זה היה צריך שגם כשחלה יותר מג' שנים, יצא ולא יצטרך להשלים. לכן צריך לומר שהדין של יציאת העבדות נלמדת מן הפס', אבל זה שחייב בתשלומין נלמד מסברא דגופו קנוי. לכן על יותר מג' שנים שחלה הפס' לא אומר "ובשביעית יצא", ולכן כשחלה יותר מג' שנים, צריך לעבוד לא מדין תשלומין אלא מדין עבדות. ג"כ נראה שהוא מסביר את הענין של גופו קנוי כפי שהסביר הבית לחם יהודה, שזה הולך בשיטת הריטב"א, שאין זה משום נסתחפה שדך, אלא מטעם שהוא לא עשה דבר בניגוד למה שהוקנה, שהוא צריך לעשות מלאכה כשיכול, דהיינו לעמוד לרשות האדון, ולכן כשנחלה ואינו עובד, אין בזה ניגוד למה שהוקנה.

אח"כ הוא מסביר את החילוק השני של תוס': וחילקו התוס' עוד חילוק אחר בין עבד לפועל... ונראה דלפי תירוץ זה ס"ל לתוס' דלא מהני טעמא דגופו קנוי לפוטרו מתשלומין, דאף אמנם דגופו קנוי אין זה אלא דין מיוחד שחידשה תורה שיהא גופו קנוי אבל עצם השכירות ששכרו האדון הוא שכירות פעולה וכמו דאמרינן בגמ' דשכיר קרייה רחמנא, וכיון שכן לענין דיני ממונות בין העבד להאדון שכר בטילתו כמו פועל, אלא דילפינן מקרא דשכירות של עבד אינו אלא ג' שנים והא דעובד שש אינו אלא מדין העבדות דגופו קנוי עד שש, ולכן אין דין בעבד שישלים כיון דדין השלמה הוא רק מדין שכירות שיש גם בעבד, דמדין העבדות דגופו קנוי ודאי שאין צריך להשלים אחר שיוצא לחירות, וכיון דדין השכירות אינו אלא שלש לכן אינו צריך להשלים...

הוא מסביר שגם לפי החילוק השני של תוס' הפס' "ובשביעית יצא" בא לחדש שיוצא מהעבדות, רק עכשיו יש הבעיה של תשלומין, שצריך להשלים כיון שהפסיד האדון. ולפי חילוק זה של תוס' אין הענין של גופו קנוי פוטרו מתשלומין, כיון שזה שגופו קנוי זה דין מיוחד שלא קשור לדיני ממונות, מצד הדיני ממונות בינו ובין האדון הוא כשכיר, כמו שקראה לו התורה. ולכן כשחלה ולא עבד צריך להשלים, כיון שהוא מחוייב בדבר, הוא מחוייב לעשות לאדון מלאכה, וכשאינו עושה זה בניגוד למה שהוקנה, כמו שכיר שחלה. וא"כ מה פוטרו מתשלומין? זה מה שהתורה כתבה שרק ג' שנים עבודת העבד זה כעבודת שכיר, אבל הג' שנים האחרות הוא עובד מדין עבד, וכשעובד מדין עבד לא שייך תשלומין. כמו החילוק הראשון של תוס', שעבד לא שייך בו תשלומין, כיון שאין הוא מחוייב בדבר, הוא הוקנה להעמיד עצמו לרשות האדון וזה מה שעושה.

סיכום הסבר הבית יחזקאל

שיטת הרא"ש: פסי' "ובשביעית יצא" בא ללמד שהעבד יוצא מעבדות אע"פ שלא עבד שש שנים, בכ"ז כשחלה זה נחשב שעבד שש שנים, אבל הגמ' אומרת שזה דוקא כשעבד ג' שנים. אבל זה שאינו חייב בתשלומין זה משום שמוחל לו האדון או בעל הבית, דהיינו אם חלה תחילה ואח"כ חזר לעבודה והאדון או בעל הבית קבלו בסתם, אז זה הוכחה שמחל לו.

בכך יש מענה על שתיים משאלותינו על הרא"ש, על הענין למה צריך את הפסי' של "ובשביעית יצא", וכן מהו החילוק בין גיי שנים לדי' שנים לפי חילוק הרא"ש, למה נאמר גם כשחלה ד' שנים וחזר וקבלו סתם מחל לו. אז התירוץ שיכול להיות שמחל לו על התשלומין, אבל עדיין עריך לעבוד, כיון שלא יצא מעבדות, לא חל עליו הפסי' "ובשביעית יצא".

אבל עדיין נשארנו עם השאלה למה הגמ' לא אמרה במפורש החילוק של הרא"ש, זה נראה כחילוק עקרוני ומאד משמעותי.

שיטת מהר"ם: הפסי' "ובשביעית יצא" מלמד כמו בהסבר הרא"ש, וזה שאינו חייב בתשלומין יש חילוק בין כשניתן הכסף בתחילה ובין שניתן לבסוף. וזה משום שכשניתן בתחילה אז התשלום הוא על הקנין, ובכך אין שום בעיה, אין בזה ניגוד לתשלום. אבל כשהכסף ניתן לבסוף, אז הכסף הוא על המלאכה, ולכן מחוייב הפועל לעשות המלאכה, ואם לא אז יש בזה ניגוד לתשלום, זה כהסבר הריטב"א.

שיטת התוס' חילוק ראשון: הפסי' "ובשביעית יצא" מלמד כמו הסבר הרא"ש ומהר"ם, וזה שאינו חייב בתשלומין זה משום שגופו קנוי, וכהסבר הריטב"א, שאין כאן דבר שמחוייב לאדון, אין ניגוד לתשלום. אבל פועל התשלום הוא למלאכה, ולכן מחוייב לעשות המלאכה.

שיטת תוס' חילוק שני: כמו הסבר החילוק הראשון, רק שהוא סובר שלג' שנים הראשונות עובד מדין שכיר, ולכן התשלום על המלאכה ובג' שנים אלו חייב בתשלומים, אבל לאחר שעבד ג' שנים עובד מדין עבד, ובזה לא שייך תשלומים, כיון שהוא לא מחוייב לו דבר, הוא רק צריך להעמיד עצמו לרשות בעל הבית, לכן אין כאן ניגוד לתשלום.

נלענ"ד שצ"ע למה הרא"ש אינו מסביר כמו התוס' שסיבת הפטור של העבד זה משום שהוא קנוי לאדון, ולכן אין בזה ניגוד לתשלום, הוא מעמיד עצמו לרשות בעל הבית, למה הוא חייב להסביר שהסיבה שפטור מתשלומין זה משום מחילה. יוצא לפי דבריו שכשאין מחילה, דהיינו כשעבד תחלה וחלה לבסוף, חייב בתשלומין, ואפי' עבד, וצ"ע למה?

לכן נלענ"ד שיש לומר כל הענין הזה שגופו קנוי זה פוטר את הבעיה שאינו חייב בתשלומין, אבל עדיין יש בעיה של מקח טעות. הוא בא לקנות עבד בריא והוא קנה עבד חולה, לכאורה זה כמו שקנה מכונית ואח"כ מצא שלא נתנו לו מונע. על כך משיב התוס' חולה,

שאומרים לאדון נסתחפה שדך, שדה שחולה זה בגללך, מדלך גרם. הרא"ש ג"כ סובר שאפשר לומר לאדון נסתחפה שדך ולכן אין בזה מקח טעות. אבל הוא סובר שיש אומדן דעת שהאדון לא מוכן בכלל שהעבד יהיה חולה, ולכן יש כאן כעין תנאי שמתנה עמו שהוא יצטרך להשלים ימי חוליו, או שלא יקבל תשלום על ימים אלו. ולכן הוא צריך את הטעם של מחילה, דהיינו אם חזר וקבלו סתם אז מוכח שמחלו על התנאי, ולכן חייב לשלם לו תשלום מלא. לפי"ז מבואר שיש כאן ממש מחילה, ולא קשה קושיית ה"ט"ז.

התוס', הריטב"א וכן המהר"ם סוברים שאין כזה אומדן דעת, ולכן כל זמן שחלה חצי מן הזמן או פחות פטור כיון שאין כאן מקח טעות, שאומרים נסתחפה שדך, וכן אין חיוב של תשלומים, כיון שהוא העמיד עצמו לרשות בעל הבית, ואין ניגוד לתשלום. נלענ"ד שהסבר זה גם יבאר למה הריטב"א הוסיף על הענין שכיון שהושכר לכל המלאכות, אז אינו צריך להשלים, שאין ניגוד לתשלום, שהרי העמיד עצמו לרשות בעל הבית, על כך מוסיף וכותב ענין של נסתחפה שדהו של האדון. בית לחם יהודה⁵¹ מקשה קושיא זו, אלו דבריו: וצ"ב מה שהריטב"א מוסיף טענת נסתחפה שדהו דלפי מה שנתבאר די בטענת אונס. ונלענ"ד שיש להסביר שהענין שמה שכתב שהעמיד עצמו לרשות בעל הבית פוטר את הבעיה שאינו חייב בתשלומין, אבל אין זה פוטר את הבעיה של מקח טעות, לזה צריך טענת נסתחפה שדך.

שיטת ר' שמעון בן ר' אברהם

בהגהות מיימוניות⁵² מובא שיטת ר' שמעון בן ר' אברהם: מלמד שחלה אחר שלמד התינוק ארבעה חדשים אם שכיר קיץ הוא לבד או שכיר חורף לבד וחלה מיעוט שכירות, נראה דאינו חייב להשלים אלא נותנין לו שכרו משלם מדאמרינן [קידושין דף י"ז עמ' א'] גבי עבד עברי הנמכר חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים אע"פ שגופו קנוי למעשה ידיו לרבא ובריתא דמסייעא ליה [שם דף ט"ז עמ' א']... ואפי' הכי כשעבד חצי זמנו או רובו אינו חייב להשלים השאר כל שכן שכיר שאינו משועבד כ"כ שנקל בו קולא זו וידו על העליונה, ובלא כל שכן מה לי עבד ליום אחד ולחצי שנה מה לי עבד לשש שנים דהאי שכיר והאי נמכר ובמכירה הוי דוקא האי דינא ולא בשכירות, חדא דהאי נמי שכיר קרייה רחמנא... ועוד האי נמי נמכר הוא... דשכירות נמי מכירה הוא...

לפי הרשב"א אין חילוק בין עבד עברי לפועל, דין אחד לשניהם. והן זה או מקל וחומר שאם עבד עברי שהוא משועבד חזק לאדונו, בכ"ז כשחלה חצי מן הזמן או פחות אינו צריך להשלים, אז קל וחומר פועל שאינו משועבד כל כך לבעל הבית. והן לא מקו וחומר, הרי עבד נקרא שכיר, וכן שכירות נקרא מכירה.

⁵¹ בחידושיו על מס' קידושין אות שצ"ב.

⁵² ה' עבדים סי' ל'.

וכן נראה מדבריו שזה שהעבד עברי גופו קנוי יש בזה גריעותא, זוהי סיבה שיצטרך להשלים [ע"פ הסבר זה אפשר להבין למה הרא"ש חולק על התוס', כיון שהוא סובר כמו הרשב"א שזה שגופו קנוי אינו פוטרו, אלא להיפך זה סיבה לחייבו להשלים, שהרי יש לו שיעבוד חזק לאדון. נלענ"ד שאפשר לומר שהם יסברו שזה שגופו קנוי אינו אומר שהתשלום הוא על הקנין, אלא זה תשלום למלאכה, לשכירות פעולה, הוא כמו שכיר, כפי שהסביר הבית יחזקאל בחילוק השני של תוס']

וכן נראה מדבריו שזה שעבד אינו צריך להשלים זה קולא שהקילו לעבד עברי, זה מקולי עבד עברי, כמו שהובא לעיל בשיטת המהר"ם.

החזו"א⁵³ מסביר איך הרשב"א יתרץ את הקושיא מהסוגיא שם בבבא מציעא, שמשמע שהשכיר רק מקבל כפי עבודתו, כפי התוס' במס' קידושין: ואי בפועל שהקנה גופו קיימין, א"כ אין ראייה מהא דאמרי בשמעתין כי לא אניס נמי, דהא שפיר י"ל דבסוגין בלא הקנה גופו קיימין, אמנם אם נימא דדבר האבוד מקנה גופו וכמש"כ לעיל בהקדמה לריש פירקין... א"כ דברי הרשב"א ורבותיו של מהר"ם מכוונים שדין מלמד כדן עבד עברי, כיון דהוא דבר האבוד ויש כאן הקנאת גוף, ואין סתירה מהא דאמר בשמעתין כי לא אניס נמי, דהא קאי בדבר שאינו אבוד עד דמסייק ומוקי ליה בדבר האבוד...

החזו"א מתרץ שבדבר האבד השכיר מקנה גופו ולכן אז דינו כעבד עברי. ולכן י"ל שהסוגיא כאן בהתחלה סברה שמדובר בדבר שאינו אבוד ואז אמרה שרק מקבל כפי מה שעשה. אבל הרשב"א ורבותיו של מהר"ם דיברו על מלמד, שהם סוברים שמלמד זה דבר האבד, ולכן נוטלים כל השכר, שדין המלמד כדן עבד עברי.

נלענ"ד שי קושי בהסבר זה:

1. נראה מדברי הרשב"א שאין כאן ענין של גופו קנוי, להיפך גופו קנוי זה גריעותא.
2. המרדכי גם סובר כרשב"א שדין עבד כדן פועל, ומשמע מדבריו לא דוקא בדבר האבד הדין כך אלא גם בדבר שאינו אבד, שהוא כותב שאפי' בדבר האבד הדין שאינו צריך להשלים.

שיטת המרדכי

מרדכי⁵⁴: השוכר את הפועל לחצי היום שמע שמת לו מת כו' ואוקימנא אפי' בדבר האבד ש"מ דכי אניס לא מפסיד אפי' בדבר האבד א"כ חלה המלמד אין שוכר עליו אע"פ שמפסיד בעה"ב בביטולו הואיל ואניס נותן [לן] בעה"ב שוכרו משלם ואפי' ימי חוליו נראה דא"צ להשלים כדאמר פ"ק דקידושין עבר עברי שחלה ג' שנים ועבד שלוש אינו חייב להשלים וכ"ש הכא דפועל בעלמא הוא... אבל הכא דהתחיל במלאכתו וחלה עליו חובת תשלום שכירותו והדר הלה נסתחפה שדהו של בעה"ב...

⁵³ בחידושיו למס' בבא מציעא דף ע"ז עמ' ב', בתחילה.

⁵⁴ בחידושיו על מס' בבא מציעא דף ע"ט עמ' ב' בדפי המרדכי, סי' שמ"ו

במרדכי נראה שיש כאן קו וחומר מעבד עברי לפועל, ומצד שני כותב שהטעם שפטור זה משום נסתחפה שדהו של בעל הבית. זאת אומרת לפיו סיבת הפטור של עבד עברי זה משום שנסתחפה שדה בעל הבית וכן י"ל לגבי פועל. גם נראה שהוא הבין את הברייתא במס' בבא מציעא דף ע"ז עמ' א', שבאונס השכיר וקבלן מקבלים תשלום מלא, גם לימי חוליים.

שיטת הרמב"ם

רמב"ם⁵⁵: חלה, בין שחלה שנה אחר שנה או שחלה חלאים מקוטעים אם הכל פחות מארבע שנים עולין לו למנין שש. אבל אם חלה ארבע חייב להשלים כל ימי החולי, שנאמר כשכיר כתושב. ואם פגע בו יובל יצא.

ראינו כבר את המאירי שהוא הסביר שהרמב"ם סובר כחילוק השני של תוס', ולכן אפי' אם חלה רק חצי מן הזמן, אם לא עבד שלש שנים צריך להשלים. משנה למלך⁵⁶ כותב כמו שהסביר המאירי, אלו דבריו: ומ"ש שנאמר כשכיר כתושב. נראה דס"ל דטעמא דחלה שלש אינו חייב להשלים הוא משום דסתם שכיר הוי לשלש שנים.. וכמ"ש התוס' ז"ל...

רד"ע⁵⁷: שנאמר כשכיר. פירוש שכך דין השכיר שמעלה אונסו כשהוא הרוב. נראה שהוא מסביר שמה שהרמב"ם כתב "כשכיר כתושב" לא להסביר את סיבת הפטור כשחלה ג' שנים, כפי שהסבירו המשנה למלך והמאירי, אלא הוא מסביר שזה בא להסביר למה חייב כשחלה ד' שנים, וזה משום שנקרא שכיר, ושכיר צריך להשלים כשחלה רוב הימים שהושכר בשבילם.

אבל לפי הסבר זה נראה ששכיר שלא נאנס לרוב הימים שהושכר, אז משלמים לו תשלום מלא, גם לימי חוליו.

רדב"ז⁵⁸: שנאמר כשכיר כתושב. הכתוב קרא אותו שכיר מה שחייב להשלים שכיר ימי שכירותו אף עבד שחלה חייב להשלים. ולא נתבאר בדברי רבינו טעם למה [לא] חלה פחות מד' אינו חייב להשלים וגם בפ"ק דקידושין לא נתבאר זה. ומסתברא לי דכולה מילתא יליף מדקאמר רחמנא שכיר דכתיב ביה "כי משנה שכר שכיר עבדך" שאם עבד משנה שכיר דהיינו שתי שנים שם משנה שכר שכיר וסתם שכיר הוא שכיר שנה ומשנה שכיר שתי שנים, ואם חלה פחות מד' שנים הרי עבד שתי שנים אבל אם חלה ד' שנים הרי לא עבד שתי שנים שלימות ולפיכך משלים כל ימי החולי.

לפי הרדב"ז מה שכתב הרמב"ם שעבד כשכיר זה כדי לחייבו שצריך להשלים כשנחלה ד' שנים, כמו שכיר שצריך להשלים ימי חוליו כך עבד כשחלה ד' שנים. יוצא לפי

⁵⁵ פרק ב' מה' עבדים הל' ה'

⁵⁶ שם.

⁵⁷ מובא ברמב"ם פונקל בחידושים על הרמב"ם שם.

⁵⁸ שם.

דבריו ששכיר צריך להשלים ימי חוליו. והוא מסביר שהרמב"ם וכן הגמ' לא ביארו למה העבד כשחלה פחות מד' שנים אינו צריך להשלים. והוא מסביר שזה משום הפס' שהעבד צריך לעבוד "משנה שכר שכיר", שזה שתי שנים שסתם שכיר הוא לשנה. לכן כל זמן שעבד ב' שנים אינו צריך להשלים. אבל כשחלה ד' שנים אין הוא עובד ב' שנים שלימות ולכן צריך להשלים.

הענין שכותב שכל זמן שחלה פחות מד' שנים צריך להשלים בע"ה יתבאר בהמשך. שו"ת מחנה אפרים⁵⁹ מסביר שיש מחלוקת אם פועל גופו קנוי, והוא מסביר שזה בעצם המחלוקת בין כל הראשונים כאן, שהמהר"ם סובר שפועל גופו קנוי וכן דעת הריטב"א בפועל שהושכר לכל המלאכות וזה בניגוד לדעת התוס' במס' קידושין, והוא מסביר ששיטת הרמב"ם שגופו קנוי, אלו דבריו: וזה נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפרק י"ג מהל' מכירה דשכירות פועלים אין בהם אונאה מפני שהוא כקונה אותו לזמן ועבדים אין בהם אונאה. ונראה שלפי זה הוא מסביר שלפי הרמב"ם דין פועל כדין עבד עברי, וכמו עבד עברי שחלה אינו צריך להשלים כך ג"כ פועל שחלה.

סיכום שיטת הרמב"ם

מאירי ומשנה למלך: רמב"ם סובר כחילוק השני של תוס'.
 רד"ע: רמב"ם סובר כיון שעבד נקרא שכיר אז רק צריך להשלים כשחלה רוב הימים, כמו שכיר שרק צריך להשלים כשחלה רוב הימים שהושכר בשבילם.
 רדב"ז שכיר צריך להשלים את ימי חוליו ועבד פטור כל זמן שעבד ב' שנים שלימות, כיון שכתוב שצריך לעבוד משנה שכר שכיר, וסתם שכיר זה לשנה, לכן צריך לעבוד ב' שנים.
 שו"ת מחנה אפרים: עבד עברי פטור להשלים כיון שגופו קנוי, וכן פועל פטור להשלים, כיון שגופו קנוי.

סיכום כל השיטות

שיטת המהר"ם: יש חילוק בין ששילמו לו בתחילה ובין ששילמו לו לבסוף, אם שילמו לו בתחילה אינו צריך להשלים, ואם התשלום לבסוף אז או שישלים ימי חוליו או שלא יקבל תשלום לימי חוליו.
 שיטת הרא"ש: החילוק הוא בין שעבד תחילה ואח"כ היה חולה או שהיה חולה תחילה ואח"כ עבד. אם היה חולה תחילה אז זה שבעל הבית קבלו בחזרה בסתם אומר שמוחל לו ואינו צריך להשלים, ומקבל תשלום גם לימי חוליו. אבל אם היה חולה לבסוף, אז אין הוכחה שמחל לו, ויצטרך להשלים או שלא יקבל תשלום על ימי חוליו.

⁵⁹ הל' שכירות פועלים סי' א'.

שיטת תוס' חילוק ראשון: דין עבד עברי לא כדין פועל, כיון שעבד עברי גופו קנוי, לכן אינו צריך להשלים ומקבל תשלום על ימי חוליו. אבל עבד אין גופו קנוי ולכן צריך להשלים ימי חוליו או שלא לקבל תשלום על ימי חוליו.

שיטת תוס' חילוק שני: כיון שכתוב לגבי עבד שצריך לעבוד שני שכיר, שכתוב "כי משנה שכר שכיר" וכו', אז שני שכיר הם ג' שנים, ולכן כעבד ג' שנים והיה חולה ג' שנים אינו צריך להשלים.

רש"ש: מחלק בין שני החילוקים של תוס', שלפי החילוק הראשון אם עבד ב' שנים וחלה ב' שנים וכל הזמן שהיה צריך לעבוד זה ד' שנים, אז אינו צריך להשלים, אבל לפי החילוק השני צריך להשלים.

שיטת הריטב"א: לפי קצות החושן ומהר"י אלגאזי יש חילוק בין שהושכר לכל המלאכות ובין שהושכר למלאכה ידועה, אם הושכר למלאכה ידועה צריך להשלים, אבל אם הושכר לכל המלאכות אינו צריך להשלים. לפי הש"ך אין חילוק בין פועל שהושכר לכל המלאכות ובין שהושכר למלאכה ידועה, בכל אופן הוא צריך להשלים, הריטב"א סובר כחילוק הראשון של תוס'.

שיטת הרשב"א: דין פועל כדין עבד עברי, וזה שעבד עברי אינו צריך להשלים זה מקולי עברי, ודין פועל נלמד מעבד עברי או מק"ו או שעבד עברי ופועל יש להם אותו דין ששניהם נקראים שכיר וכן בשניהם יש מכירה.

שיטת המרדכי: דין פועל כדין עבד עברי וזה נלמד מק"ו מעבד עברי, והטעם של הפטור של עבד עברי זה משום נסתחפה שדהו של בעל הבית.

שיטת הרמב"ם: רדב"ז: דין פועל אינו כדין עבד עברי, ופועל צריך להשלים.

רד"ע: דין שכיר כדין עבד עברי, שכיר אינו צריך להשלים כל זמן שעבד רוב הימים שהושכר בשבילם.

משנה למלך ומאירי: סובר כחילוק השני של תוס'.

שו"ת מחנה אפרים: דין פועל כדין עבד עברי, ששניהם גופם קנוי.

הפוסקים

טור⁶⁰: במה דברים אמורים שפועל יכול לחזור יותר מקבלן כשאין הדבר אבד שיכול להמתין עד שיזדמן לו פועל לגמור מלאכתו אבל בדבר האבד ... אין חילוק בין פועל ובין קבלן אם הן אנוסים כגון שחלה או שמת לו מת יכולים לחזור בהם וידם על העליונה לשלם כל מה שעשו ומיהו אין צריך ליתן להם כל שכרם. וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל הני מילי שאינו נותן להם כל שכרם דוקא כשבא להם האונס בחצי היום האחרון אבל אם בא להם האונס בחצי היום הראשון ואחרי שעבר האונס קבלן הבעל הבית למלאכתו סתם נותן להם כל שכרן ואינו מנכה להם מה שבטלו בשביל האונס... אז הטור פוסק כאביו הרא"ש.

⁶⁰ חושן משפט סי' של"ג, סעי' ה'.

שו"ע⁶¹: במה דברים אמורים בדבר שאינו אבוד אבל בדבר האבוד... אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור בו... אלא א"כ נאנס כגון שחלה [הוא או אשתו ובניו] או שמע שמת לו מת.

ועל כך כותב הרמ"א⁶²: ומיהו אינו צריך לשלם להם כל שכרם, רק מה שעשו וידם על העליונה [טור שם והרא"ש ורש"י ושאר פוסקים עיין ס"ק כ"ה]. ואם חזר בעל הבית וקבלן לאחר שעבר האונס, סתם, וחזרו ועשו אח"כ מלאכתן, צריך לשלם להן כל מלאכתן ואינו מנכה להן כלום [טור בשם אביו הרא"ש והוא בפסקיו]. אבל בלאו הכי, מנקה לו כל ימי חליו או אונסו, אע"פ שלא חזר בו הפועל [תוס' ורשב"ץ ותשובת מיימוני סוף ספר קנין סי' ל"א]. וה"ה למלמד שחלה מנכין לו דמי חליו. ומיהו אם כבר קיבל הפועל או המלמד שכרו, י"א דאינו צריך להחזיר [שם בתשובת מיימוני ובמרדכי עיין ס"ק כ"ה].

השו"ע לא מתייחס לדבר אם מקבל כל השכר או רק כפי מה שעשה, ונראה קצת תמוה הדבר למה השו"ע לא מתייחס לנקודה החשובה הזאת.

הרמ"א כסתם את דעת הרא"ש ומביא בשם י"א את דעת המהר"ם. צ"ע למה הרמ"א לא מתייחס לזמן שחלו, דהיינו למה אינו כותב שזה שחזר וקבלו אינו מוריד לו ימי חוליו, זהו דוקא כשעבד חצי מן הזמן שהושכר בשבילו, וכן לגבר דברי המהר"ם.

לפי הבית יחזקאל קושיא זו אינו קושיא, כיון שלפי הפס' "ובשביעית יצא" מדבר על יציאת העבד, והגמ' חילקה בין שחלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים, שבחלה ד' שנים אינו יוצא מן העבדות. הרא"ש ומהר"ם דיברו על תשלומין, ולכן באמת לגבי תשלומין אין חילוק בין שחלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים. לכן כאן שמדובר לגבי פועל רק מדובר לגבי תשלומין, ולכן אין חילוק בין שחלו חצי מן הזמן או יותר.

באמת בדברי הרא"ש לא נמצא לגבי שיטתו והן לגבי שיטת המהר"ם במפורש שמדובר דוקא שחלה חצי מן הזמן או פחות. וכן בתשובת הגהות מיימוניות שמובא דעת המהר"ם לא מפורש שמדובר דוקא כשחלה חצי מן הזמן או פחות.

בתשובות הגהות מיימוניות שמובא דעת הרשב"א כתוב במפורש שמדובר דוקא כשחלה מיעוט שכירותו. ובאמת לפי פירושו אין חילוק בין תשלומין ובין יציאה מן העבדות, הוא לומד פועל מעבד עברי, ולכן נראה בפשטות שמה שיש אצל עבד עברי יהיה אצל פועל.

חזו"א⁶³ מדבר על החילוק בין חלה ג' שנים ובין שחלה ד' שנים: והנה בדברי הרשב"א בתשובת מיימוני שם מבואר דאם פועל דינו כעבד עברי ואינו מנכה לו מחמת חליו, דינו לגמרי כעבד עברי, דיש חילוק בין חלה ג' לחלה ד', והכי נמי במלמד אם חלה יותר מחצי הזמן מנכה לו כמו בחלה ד', והדבר צריך טעם, דהא חלה ד' דצריך להשלים

⁶¹ חושן משפט סי' של"ג סע' ה'.

⁶² שם.

⁶³ בחידושו על מס' בבא מציעא דף ע"ז עמ' ב', בתחילה.

נמי צריך טעם כיון דעבד עברי גופו קנוי הוי ליה כלקח בית ונפל, או בהמה ומתה, למה יהא חייב להשלים, ואמנם טעם השלמה הוא ענין אחר, דקנין עבד עברי אינו קנין זמני, אלא קנין סתמי, רק שש הוא אפקעתא דמלכא, וכל שחלה ד' עדין לא נגמרו שש שאין שנים אלו עולין למנין שש, והיינו דנקיט ליה בלשון חייב להשלים, והיינו דוקא בחלה, אבל מת אינו גובה דמיו מיורשיו... והלכך כל שהוא קנין עבד עברי יש בו דין השלמה, אבל בפועל המקנה גופו אי חשיב קנין הגוף וכופה למלאכתו, הדין נותן דחלה דינו כמת וכו' ואפי' חלה כל הזמן פסידא דבעל הבית, ולא שייך לחלק בין חלה מחצה לחלה רובו.

החזו"א מסביר שהטעם שעבד עברי צריך להשלים כשחלה ד', אע"פ שגופו קנוי וי"ל שזה הפסד בעל הבית, זה כמו קנה בהמה והבהמה מתה, שזה הפסד שלו, נסתחפה שדך. כיון שעבד עברי לא נקנה לזמן מסויים, אלא זה קנין סתם בלי זמן, רק שהתורה שאחר שש יצא, אבל בעצם העבד לא הקנה עצמו רק לשש שנים, אלא הקנה עצמו בלי זמן, רק התורה מפקיעה את הקנין לאחר שעבד ו' שנים. ומהפס' "ובשביעית יצא" לומדים שכשעבד ג' שנים וחלה ג' שנים זה נחשה שעבד ו' שנים, ואז הקנין נפקע. אבל כשחלה ד' שנים ורק עבד ב' שנים, אז התורה לא מחשיבה דבר זה כאילו עבד ו' שנים, ואז אין התורה מפקיעה את הקנין, וצריך להשלים עד ששה"כ יעבוד ו' שנים. וכל הענין הזה דוקא שייך לעבד עברי, אבל בפועל שנקנה לזמן מסויים, אז אם נחשיב הדבר שהוקנה גופו, אז גם כשחלה ד' לא יצטרך להשלים, ויקבל ימי חוליו תשלום מלא גם בעד ימי חוליו.

נראה שבכך אפשר להסביר את הרמ"א למה לא חילק בין שחלה חצי מן הזמן או יותר? שבאמת לגבי פועל אין חילוק.

הט"ז⁶⁴ מקשה על הרמ"א, אלו דבריו: גם על הרב רמ"א יש לתמוה עוד דהא פסק בסמוך מיהו אם כבר קבל כו והיינו כדעת ר' מאיר שגם המרדכי מביא דעת ר' מאיר... וא"כ פסקו סתרון זה את זה דהא בגמ' דקידושין גבי עבד עברי איתא בפירוש שחלה תחלה ואח"כ עבד ג' ואפי' הכי ס"ל למהר"ם דאם לא הקדים תחלה השכר שאין צריך לתת לו כל השכר וכיון שפסק רמ"א כדעת מהר"ם לענין דאם כבר נתן דיכול הפועל לומר לא אחזיר דלא אעשה כדעת הרא"ש שצריך להחזיר היכא שחלה בסוף אלא קים ליה כמהר"ם הכי נמי יכול בעל הבית לומר קים ליה כמהר"ם דאין צריך ליתן אע"פ שהאונס תחלה ואח"כ קבלו ואמאי פסק רמ"א תחלה דיש חילוק אם נעשה האונס תחלה או אח"כ אפי' לענין שצריך בעל הבית ליתן מכיסו וכמדומה לי שהרב רמ"א לא עיין בדברי הרא"ש פרק האומנין בזה דגם הבית יוסף לא כתב מראה מקום בזה רק ראה דברי הרא"ש שהביאו רבינו [נ"ל הכוונה הטור] ומדברי ר' מאיר ראה במרדכי בתשובות מיימון על כן לא הרגיש שהם חולקין אהדדי אבל לפי האמת יש כאן מחלוקת בבירור...

הט"ז מקשה על הרמ"א שהוא סותר את עצמו בפסקיו, שהרי הוא פוסק כרא"ש שאם קבלו לאחר שחלה אז צריך לתת לו הכסף ואח"כ פסק כר' מאיר שרק אם קיבל כל

⁶⁴ חושן משפט סי' של"ג סע' ה'.

הכסף אז לא צריך להחזיר, אבל אם לא קיבל הכסף ובא בעל הבית לתת את הכסף, אז רק צריך לתת כפי מה שעשה. וא"כ הרא"ש ור' מאיר חולקים, וא"כ לא היה לרמ"א לפסוק את דברי הרא"ש אפי' במקרה שעדיין המשכיר לא נתן הכסף, כיון שהרי הביא דברי ר' מאיר ופשוט המשכיר יוכל לומר שקים ליה כר' מאיר ולא יצטרך לשלם את הכסף אפי' שקבלו לאחר שחלה. והוא כותב שנראה שהרמ"א לא ראה את דברי הרא"ש ממש בפנים, ורק ראה אותם מדברי הטור, וכן ראה את דברי ר' מאיר ראה במרדכי ובתשובות מיימוניות, ולכן לא הרגיש שיש כאן מחלוקת.

נלענ"ד שמה שהט"ז אומר קשה לאמרו, ראשית קשה לומר שהרמ"א לא ראה דברי הרא"ש בפנים דהיינו בפסקי הרא"ש, ושנית קשה לומר שלא הרגיש שיש כאן מחלוקת, שהרי הרמ"א כותב במפורש שלפי הרא"ש אם קבלו לאחר שחלה צריך לשלם להם הכל. והרי לפי ר' מאיר בעל הבית אף פעם צריך לשלם, רק אם השכיר קיבל לא צריך להחזיר את הדמים על ימי חליו.

לכן נלענ"ד שהרמ"א דברי ר' מאיר בשם י"א, דהיינו הוא הבין שיש כאן מחלוקת והביא בסתם את דעת הרא"ש וכי"א את דעת ר' מאיר.

שו"ת אשר לשלמה⁶⁵ מקשה קושיא כעין קושיית הט"ז, אלו דבריו: ולפום רהיטא נראה דעירוב פרשיות כתוב כאן שהרי מה שכתב ואם חזר בעל הבית וקבלן וכו' היא סברת הרא"ש ז"ל דס"ל דכל שעשה אחר האונס מסתמא בעל הבית מחל ואפי' אכתי לא קבל שכרו צריך הבעל הבית ליתן לו ולדעת מהר"ם דמחלק בין קבל שכרו ללא קבל אינו חייב ליתן לו. ואח"כ כתב אבל בלא"ה וכו' ומיהו אם כבר קבל הפועל וכו' י"א דאינו צריך להחזיר שהיא דעת מהר"ם ז"ל ולדעת הרא"ש ז"ל פליגי בין כשנאנס בתחילה וקבלן אח"כ בין בנאנס בסוף...

לאחר מכן הוא מבאר כמי פסק הרמ"א, אלו דבריו: איך שיהא הרי מבואר דדעת מור"ם ז"ל לפסוק כהרא"ש ז"ל מדסתם כוותיה.

אם כן הוא אומר שהרמ"א פסק כרא"ש.

בהמשך דבריו הוא כותב מה עלינו לפסוק כיום בשאלה כזאת: אבל לדין כבר קיימו וקבלו עליהם אבותינו ורבותינו הוראות מור"ם ז"ל היכא דלא פליג אמרן ז"ל בבית יוסף ובשולחן ערוך ואין לזוז מדבריו דבתריה גרירנא.

אם כן הוא סובר שיש לפסוק כרמ"א שזאת אומרת שיש לפסוק כרא"ש.

הש"ך ראינו לעיל שהוא פוסק כתוס', שיש חילוק בין עבד עברי לפועל, שעבד עברי גופו קנוי ופועל אין גופו קנוי, לכן פועל רק מקבל כפי מה שעשה.

הט"ז⁶⁶ פוסק: ודעת ר' מאיר עיקר וכמו שסיים בתשובות מיימון דקנין ל"א שכן יש לפסוק הלכה למעשה וק"ו כאן שיש תמיהות רבות לפי דעת הרא"ש כמו שזכרנו על כן אין לחלק בין קדימת החולי או האונס רק במוחזק תליא מילתא. הוא פוסק כמהר"ם.

⁶⁵ סי' ע'.

⁶⁶ חושן משפט סי' של"ג סע' ה'.

נסכם כעת את התשובה לשאלה שהעלנו בתחילת המאמר:

לדעת הרא"ש: יצטרך לשלם לו גם לימי חוליו.
 לדעת המהר"ם: לא יקבל תשלום על ימי חוליו, כיון שהוא לא הקדים שכרו, אלא עכשיו בא לשלם לו.
 לדעת התוס' לשני חילוקיו: לא יצטרך לשלם לו על ימי חוליו.
 לדעת הריטב"א: בין לקצות ובין לש"ך לא יצטרך לשלם לו, כיון שהמלמד לא הושכר לעשות כל המלאכות של בעל הבית.
 בשיטת הרמב"ם:
 לדעת הרדב"ז, משנה למלך והמאירי לא יצטרך לשלם לו, שלפי המשנה למלך והמאירי הרמב"ם סובר כחילוק השני של תוס'. ולפי הרדב"ז אין השכיר מקבל תשלום על ימי חוליו, אלא הוא צריך להשלים.
 לדעת הרד"ע ומחנה אפרים יצטרך לשלם לו, כיון שלפי הרד"ע אין השכיר צריך להשלים אלא א"כ לא עבד רוב הזמן שהושכר בשבילו. ולפי המחנה אפרים פועל גופו קנוי כמו עבד עברי.
 לדעת הרשב"א: יצטרך לשלם לו ימי חוליו, כיון שדין פועל כדין עבד עברי.
 לדעת המרדכי: יצטרך לשלם לו ימי חוליו, כיון שדין פועל כדין עבד עברי.
 לדעת הטור: יצטרך לשלם לו ימי חוליו, כיון שהוא פוסק כרא"ש.
 לדעת הרמ"א: יצטרך לשלם לו ימי חוליו, כיון שהוא פוסק כרא"ש, כך הסביר שו"ת אשר לשלמה.
 ט"ז: אינו צריך לשלם לו ימי חוליו, כיון שהוא פוסק כמהר"ם.
 ש"ך: אינו צריך לשלם לו ימי חוליו, כיון שהוא פוסק כתוס' בחילוקו הראשון.
 שו"ת אשר לשלמה: יצטרך לשלם לו ימי חוליו, כיון שהוא פוסק כרמ"א והוא סובר שהרמ"א פוסק כרא"ש.